

Julius E. Olson

1908.

HENRIK WERGELAND I DIGT OG LIV

EN HISTORISK SKITSE

AF

ERIK VULLUM

SKREVET TIL WERGELANDSMONUMENTETS AFSLØRING

KRISTIANIA
OLAF NORLI'S FORLAG
1908

NIKOLAI OLSENS BOGTRYKKERI

Hvem er han dog egentlig denne Henrik Wergeland, under hvis tause Herredømme vi lever? Han er jo bleven for os, hvad Husguden var for den gamle Slægt. Man kunde hade eller elske Guden. Det var det samme. Hver maatte dyrke ham og bringe ham Offer; hver maatte have ham med sig i sin Virken. Vi kan være Tilhængere eller Modstandere af de Ideer, Wergeland i sit levende Liv forfægtede. Vi maa have ham med os alligevel. Det er, som led vi under Følelsen af, at der ikke er noget synderligt Haab for et Arbeide her tillands, naar det ikke har Henrik Wergelands Navn og Aand over sig. Derfor vil alle gjøre ham til sin Wergeland. Han klædes af og paa efter Døgnets eller Partiets Behov. Er vi mon ti Stykker, som har det samme Billede af denne store Uundværlige, som nu samler alle ind under sig lige fra den unge Republikaner til den gamle Adstadige i Departementernes Kontorer?

Det er ikke gjennem sine Digte, han har faaet denne ubegrænsede Magt over os. En Digter kan blive elsket af alle, men ikke nødvendig for alle. Wergeland har grebet dybere ind i vort Liv, end Rim og Rytmer, de være fuldendte og melodiske som Sfærernes Sang, nogensinde formaar det. Ikke ved sit brusende Liv, ikke ved sin skjønne Død, ikke ved sit Geni engang har han vundet sig den Udødelighed, han nu nyder, at sidde som Fædre-

landskjærlighedens Fyrste „i varme, troende Menneskehjerter“. Sin skjønne Evighed har han vundet sig ved sit Slid som Døgnets Træl.

Men hvorledes kunde han, hvis lyriske Digtning bugner af Kostbarheder i alle spraglede Farver som et østerlandsk Skatkammer, gaa hen og bortsløse sine Rigdomme for at gjøre Arbeidet med paa vore fattige, uopdyrkede Marker? — „Har han en Guldharpe, som gaar svøbt i Bark?“ lader han sin Samtid spørge. For os er Spørgsmaalet omvendt: hvorledes kunde han, der eiede en Guldharpe, klæde sig i Bark? Og hvori forener saa hans to Sider sig: Poesiens rige Herlighed — Utrættelighed i Dagens tarveligste Strid?

Det er det, jeg ved disse Blade vil søge at besvare.

I.

I sin fortrinlige lille Afhandling: *Norskheden før og nu* har Hartvig Lassen eftergaaet, hvorledes den Wergelandske Poesi ikke betegner noget Brud i Udviklingen, hvorledes det kun er den gamle Poesi, han fortsætter, de gamle Idealer, som gaar igjen, hvor ukjendelige de end i det ydre er blevne, den gamle, fra Holberg begyndte Kulturudvikling, som gjør sit Skridt fremad. Og denne Sammenhæng mellem Henrik Wergeland og hans Forgjængere lader sig igjen paavise som en stærkere gjennemgaaende Lighed mellem ham og de halvglemte Digtere, som nu staar i Skjul bag ham. Deres Opfatning af Livet og Poesien og af Forholdet mellem Liv og Digter er i det store og hele det samme, skjønt Livet og med det Digtningen har undergaaet saa store Forandringer.

I Wergelands allerførste Digte finder vi hans Originalitet, — saavidt da dens Ubetvingelighed tillod det, — næsten helt overdækket af den gamle Poesies vanemæssige Udtryk, Billeder og Forestillingsmaade. Wergeland blev Student 1825, og fra det følgende Aar har vi flere Digte fra hans Haand. Der er et *Mindekvad over Sorenskriver* Knudsøn, Føreren af den daværende Opposition i Storthinget. Det begynder saaledes:

Nordmænd, kommer og følger
did, hvor Kummeren vinker
og peger paa Tidsstrømmens Bølger,
der hylle nu Stjernen, som blinker

høit over Frihedens Palme,
men ak, nu mon falme,
— — — o Norge,
knæl ved hans Grav,
hvis Ord var Frihedens fjeldfaste Borge,
som Modstand ei rokker.

Det er, som det kunde være Konrad Schwach, der var ude og gjorde Forsøg paa at være original. Og sine personlige Følelser iklæder han den samme gammeldagse Dragt. I et Digt: *Ida og Selma* fra samme Aar heder det:

Vig bort til Syndens haarde Leie, Kval!
Slip mig udaf din klamme Favn og kryst
mit Hjerte ei med dine hvasse Klør!
Det er jo Nat og Midienattens mørke
Gudinde hyller mig jo med sit Slør:
forgjæves rækker Nat sin Valmuekalk.
Skjøndt paa mit Øie blødt dens Vinge hviler,
omsvæve mig dog Yndighedsgestalter.
Sku hist den høie, ædle, blege Kvinde!
Sku her den smukke, ømme Yndens Datter!
— Men tal du dunkle Taare, Natten drak!
Tal blege Kind, hvis Rødme Elskov suged
og gjorde til min Kummers Monument.

Tanken droges hen paa Johan Nordal Bruns *Zarine*. — Og saa Henrik Wergelands første *Syttende Maisang:*

Den lyse Oldtid sank i Seklers Nat.
Ei sandt, dig lysted sove, gamle Kjæmpe?
en Vaabenhvile? — Helten nedsank brat;
men Sjælens Ild kan Søvnen lang ei dæmpe.
Et Ydunsæble rakte Tiden hen:
Du bed i det og reiste dig igjen.

Det er Øhlenschläger, som har streifet ham. Om Friheden heder det:

Og sig, hvilken Mø er saa yndig og skjøn
som Friheden, Norriges Brud?

hvorfor ogsaa Henrik Wergeland — han var dengang 18 Aar gammel — giver sine Landsmænd det Raad:

I Nordmænd! For bevare Bruden ren:
lad *Klogskab* være hendes Jomfrubælte,
og hun skal blive huld, som da hun tren
fra Himlen ned blandt Norges gjæve Helte.

Hvor det lyder usigelig gammeldags. Og naar han saa skal beskrive en syttende Mai-Fest, saa er det i den gamle idylliske Billedramme, saaledes som Jonas Rein beskrev Vaaren, — men noget mere storslagent i Billedet:

Sku hist de dansende Rader
under Templets Bue,
hvor Kongen, ophøiet mild,
hædrer og elsker Nordmandens Ild
staar blandt ærværdige Gamle,
de ædle og gladstemte Nordmænd,
og Smaabørn ved Mødrenes Barm,
som efter Konningen famle
med spæde, udstrakte Arm.
Konge! trin hen
til Frihedens Altar i Granernes Skov!
Hvor Majen ryster de duftende Lokker, osv.

Det er gjærende Vin paa gamle Læderflasker. — Det faar være Vidnesbyrd om, hvorledes Henrik Wergeland begyndte midt oppe i den gamle Poesi.

Og han følte sig selv i Slægt med de gamle Digtere; ja han elskede dem og kunde endog beundre dem. I sin bitre Strid med sine Jevngamle har han foreviget sine Forgjængere, Maurits Hansen og Bjerregaard, i sine uforlignelige Digte til dem. I Wergelands Mindekvad er disse Navne baaret over til Slægter, af hvem de ellers vilde være blevet glemt. Og da han udgav sin Digtsamling, *Første Ring,* der synes saa afgjort at bryde med al tidligere norsk Poesi, følte han sig dog i Slægtskab med Maurits

Hansen, Schwach og Bjerregaard, som dengang var de tre eneste paa det fattige Parnas. Et af Digtene i *Første Ring* er viet Maurits Hansen. Wergeland kalder ham „liflige Maurits". Paa Schwach ødsler han Billeder som disse, at han

— — ler i sit Bæger saa taus paa Stranden,
som om hans Pocaler
var tomme Koraller,

mens Norges første Damper „Konstitutionen" „som under hans Kvædes Brusen", og Flaget slaar

— — som om med Susen
det vilde begynde hans Sang.

Og Schwachs Sang, som Flaget vil begynde, er intet andet end det uskyldige Rimeri under det kolorerede Dampbaadsbillede, som blandt vore Bedsteforældre vakte en saa rørende Begeistring. Om Bjerregaard heder det, at han har lagt sig til Hvile ligesom Skrymner paa sin Frihedens Hymne. Og saa roser han Norge for, at der raader Venskab mellem Digterne. „Harperne hænger ikke paa Avinds Neglekrog," som Tilfældet var nede i Kjøbenhavn, hvor Digterne dengang laa i en saa ivrig Feide, efter at Johan Ludvig Heiberg havde aabnet sit kritiske Togt. Over de norske Digtere hvilede en idyllisk Fred, og Wergeland tænkte ikke paa at forstyrre den.

Men han havde ogsaa Livsanskuelse fælles med den gamle Digterskole. I den nævnte Afhandling, *Norskheden før og nu,* skriver Hartvig Lassen, at som Tilfældet havde været med de forudgaaende Digtere, var dette hjemlige Liv mellem Fjeldene med dets særegne Friskhed og dets særegne Hygge den fyldigste Form for hans Livsideal:

O, Jordens Paradis, en Plet
jeg havde dyrket selv;
en Halmhat og en Kufte graa,
en Hytte ved en Elv!

Og Lassen føier til, at dette „er skrevet i Storms og Zetlitz's Aand.“ Kan man end finde, at Udtrykkets „fyldigste Form for hans Livsideal“ er noget stærkt, saa var dog den idylliske Fred, Hvilen i Naturen, noget, hans Aand altid søgte tilbage til, og som han i sit Sind bevarede uforsonet med den stærke Udviklingstro, hvis ypperste Tolk han var. I sin hele Poesi, i alt, han har skrevet, svinger Wergeland mellem de to Magter: Naturen og Kulturen. Begge er han forelsket i, begge dyrker han, men det modstridende mellem dem faar han aldrig forsonet. Det er snarest, som hans Hang mod Naturen bliver stærkere med Aarene. *Den engelske Lods* ender jo med, at der ikke er den Smerte paa Jorden, som ikke Guds Ord i Forening med Naturen overvinder. Og hele dette hans sidste Digt indeholder noget af en Protest mod Kulturen. Han dvæler f. Eks. ved den Tanke, at London skulde blive forladt af sine Indbyggere, saa Vedbend kunde gjennembryde Brostenene, omspinde St. Paul og Tower og omskabe den store Stad til et Skovtheater efter „vilde Skjønheds Ordenslov,“ saa

— paany fra Himlens Blaa
skyldfriblevne London vilde
klare og forsoningsmilde
Straaleblik af Solen faa.

Her er det, som Kulturens Følger var en Krænkelse af Naturens Uskyldighed. Men vi maa fastholde, at dette kun er en Side af hans Digtning. Til Kristiania, sit eget Lands Hovedstad, har han udtalt andre Haab. Der saa han Gaderne brede sig ud over, hvor før de grønne Marker havde strakt sig. Men

de synes komne ved Trylleri,
som om Kristiania dem af sin Kjerne
skjød ud som Straalerne af en Stjerne.

Og der var ingen Grund til at sørge over det nedbrudte Barndomshjem med den blomstrende Have. Thi

hvad er den hele Forvandling andet,
end at min Drøm nu er bleven sandet?
at alt det smukke, min Fantasi
sig bygged af Dunster, der drev forbi,
de Værker, jeg her, i Græsset slængt,
har ud af bugnende Taage tænkt,
de Mesterstykker, jeg hug af Skyen,
har sænket alle sig ned i Byen?

— Hvi sværme da end for den vilde Eng,
hvori jeg tumlede mig som Dreng,
naar Manden ser den prægtige Flor
af Gader, som ud over Markerne gror?

Her er en Modsætning. Men den samme findes ogsaa hos de tidligere Digtere. Ogsaa de stod under Rousseaus Modsigelse, sværmende samtidig for Kulturens Fremskridt og for en Tilbagevenden til Naturen, som f. Eks. Tilfældet var med Jonas Rein, der for at løse Vanskeligheden omdígtede Rousseau. Kun var Modsigelsen hos Wergeland større, mere karakteristisk for hele hans Virksomhed. Han tog den i Arv fra sine Forgjængere og kom ikke til at løse den.

Hvad der gav den norske Digterskole og dens Forfatteres Poesi Værd, var, at den saa inderligt var knyttet til selve Livet. Hine Digtere havde ikke nogen Livsopgave i Poesien. Det at digte var ikke for dem at forløse noget dybere sjæligt Behov. Derfor blev deres Digtning heller ikke Literatur. Den blev kun en egen Side af deres daglige Dont. At skrive Sange var hver Mands Sag, og de, som havde bedste Tag paa at skrive disse Sange, mindes vi nu som Digtere. Men deres digteriske Gave var ingen anden end den, at de var gladere Sjæle, varmere Hjerter end de andre. Som i

det franske Samfund før Revolutionen hver dannet Mand var et Stykke Filosof, kunde i det norske Samfund i Slutten af forrige og Begyndelsen af dette Aarhundrede hver mere fremragende Mand skrive Digte. Frankrig var et Samfund, som væsentlig udviklede Ideer. Derfor blev man der Tænkere. I Norge var det bedste, man kunde gjøre, at tilegne sig de befriende Ideer, og derfor blev man hos os i Glæden over denne Tilegnelse smaa Digtere. Men denne Poesi omspændte ogsaa hele det aandelige Liv. Den behandlede, hvad den Tid havde at behandle, Naturen, Glæden, Nordmændenes Ypperlighed, Kongen, Haabet, Venskabet og alle Dyder. Det var i det store en Livsglædens Poesi. Man priste de lykkelige, skrev Læredigte for de mindre gunstigt stillede, for at ogsaa de skulde blive lykkelige, og vendte Satiren ud mod dem, der skilte sig ud fra det glade Lag enten ved indbildt Storhed eller ved latterlige Daarligheder. Og saa besang man alt, som hendte i Livet, baade Fødselsdage, Begravelser og Bryllupper.

Og ingen af disse Mænd var Digtere af Faget. De sad i gode borgerlige Stillinger. Johan Herman Wessel var den eneste af dem, som ikke opnaaede nogen Stilling, som ikke fik indordnet sig under det almindelige sociale Liv, og som derfor blev noget af et forlorent Subjekt. De andre sad som nyttige Borgere i sine Embeder. De var Prester, Bisper og Assessorer, brugbare Forretningsmænd, og Poesien blev det festlige Skrud for deres Følelser og Tanker. Derfor fik ogsaa denne Digtning sit eget Draperi. Den mødte op med Harpe, Lyre, Strenge og Plektre. Den var indforlivet med Vin og Bægre, den besang Druen og Selskabsglæden, og som selskabelig Poesi personificerede den Følelsen, behandlede Haabet og Sorgen, som om de var Mennesker, gav dem Navne fra den græske

Mythologi og sprængte efter Moden nogle nordiske Gudenavne ind imellem.

Men alle de samme Eiendommeligheder bærer ogsaa Wergeland og hans Poesi. Ogsaa hans Digtning er knyttet til Livet, til Døgnet, til Dagens Begivenheder. Den er Leilighedspoesi i stor Stil. Hvad der tidligere havde været venlig Satire, udviklede sig hos ham til tøilesløs Farse. Det tørre Læredigt blev hos ham fantasirig Poesi, men han beholdt den samme Nyttehensigt. Han personificerer Følelserne og var sparsom paa personlige Følelser. Sorg, Glæde og Haab behandler han som Mennesket udenforstaaende Væsener. Dagens Begivenheder skaffer han Udtryk i sine Digte. Han knyttede sin Poesi til Livet. Han er Digter, paa hvad han lever: Han lever digtende og digter virkende. Han søgte Embede og vilde i Statens Tjeneste. Han vilde være Prest, og Digter ved Siden af at være Prest, som saa mange af hans Forgjængere havde været. Hans Digtning blev saa lidet literær, og den frigjorde sig aldrig helt for det gamle Skrud. Ogsaa den mødte op med Harper og Strenge, Bægre og Pokaler, ogsaa den holdt sig gjerne i abstrakte Billeder. Men fremfor alt har den det store Fællesmærke med den tidligere Poesi, at være en Livsglædens Digtning. Det er Frihedsglæden, Fremtidshaabet, som er Livsnerven hos ham. Og naar hans Digtning er bleven saa meget klangfuldere, saa langt fyldigere og mere formrig, saa er det, fordi Livet omkring ham er bleven saa langt indholdstungere. Hvad for hans Forgjængere kun var Forestillinger, var for ham bleven Besiddelse, — men Besiddelsen af, hvad hine ligesom paa Forhaand, paa Borg, havde eiet.

Og for endnu at føie det sidste til. Ved sin Fremtræden var det først og fremst den gamle Generation, hvis Glæde og Sympathi han vakte. Denne fandt i

Wergelands Poesi det gamle kjendte, de gamle Ideer, den gamle generelle Tankegang fortsat, fornyet og gjenfødt. I den Generation, som nærmede sig Gravens Rand, fandt Wergeland i sin Opkomst den forstaaelsesfulde Sympathi. Med Treschow, Georg Sverdrup og Nicolai Wergeland var han aandelig i Slægt. Blandt sine Jevnaldrende havde han kun faa, maaske kun en eneste nær beslægtet. Størstedelen af hans Samtidige tilhørte en anden Aandsretning, nær sagt en anden Kultur. Welhaven, Stang, Schweigaard og Dunker søgte helt andre aandelige Kilder. For dem stillede baade Livet og Poesien sig anderledes end for Henrik Wergeland. De repræsenterede paa sin Vis noget nyt. Og saaledes har Wergeland heller ingen direkte Fortsættelse. I vor Literatur er han som det steile, dristigt-takkede Forbjerg, der skjuler bag sig alle de lavere Aaser, som strækker sig ind i Landet, medens det selv falder brat ned i Havet. Han dør ung. For tidligt, er man vanligen fristet til at sige; thi han var ikke mere end 37 Aar. I rette Tid, siger man, har man faaet en Oversigt over Forholdet. Henrik Wergeland var ingen Nybegyndelse. Den Ret har de, som siger, han kun repræsenterede noget tilbagelagt. Han tilhørte en gammel Kulturretning. Men i ham kulminered den. I ham opløste den sig og gav nyt Spirestof, ligesom Høstskogens Løv drysser over Stammernes Rødder for at give Næring til den videre Vext. For at blive i Billedet kan vi sige, der er intet af Vaaren over Wergeland. Han er Høisommer og en hurtig Høst.

II.

Den før-Wergelandske Poesi var for den største Del idyllisk. Wergelands første Digtning er for en væsentlig Del dityrambisk. Men Forskjellen mellem disse to Digtarter, mellem den fredelige Zetlitz og den stormende Wergeland, er langt mere kun en tilsyneladende end en virkelig og reel. Idyllen i forrige Aarhundrede er noget helt andet end Idyl i dette. De fredelige Længsler mod Naturtilstanden, som nu synes os saa uskyldige, var igrunden voldsomt revolutionære Tendenser, som de ogsaa i Virkeligheden førte til store Omveltninger. Det var Menneskets Opposition mod Undersaatten, det var Frihedens Protest mod Statsafhængigheden, det var en Fremdragen af det naturligt menneskelige i dets Ret mod Statens alt beherskende Myndighed. Naar vi nu hører en Sang som Jens Zetlitz's *Den norske Bonde:*

> Jeg er saa fro, jeg er saa glad,
> jeg er min egen Herre,
> jeg Fogden ei skal spørge ad,
> om jeg tilfreds maa være.

synes intet os at kunne være mere fredeligt. Men den Livsopfatning, som gjennem den blev udsunget, var dog en uforsonlig Fornægtelse af alle de Theorier, som det landsfaderlige Regimente havde nødig for at kunne holde sig oppe. Den Livsopfatning engang trængt igjennem,

maatte Enevoldsmagtens Tid være forbi. Saa trængte den igjennem. Wergelands Frihedsideer blev en Lovsang om Besiddelsen af, hvad den idylliske Digtning havde sigtet imod. Hos Zetlitz lyder det:

Skaal for Norge, Jordens Ære:
gid dets Held som Dovre staa;
Nordmænd stedse Nordmænd være,
ædelt tænke, tappert slaa.

I Wergelands *Ode til Norges Frihed* heder det:

Hver vil sin Stolthed indklæde i Dragten,
vævet af Toner —: Jeg vil og nævne mit
Norges Stolthed, ja Guldet, der rinder i
Nordmandens Aarer.

Det ene er Ønskets Ligefremhed, det andet er en Nyden af Besiddelsens Rigdom. Og Sproget er bleven et andet, Versene og Billederne klinger anderledes, mere yppigt og rigt og derved paa mange Maader saa ukjendeligt.

En Sammenligning vil oplyse Forholdet bedre end enhver Udvikling. Det er baade de samme Tanker, og der er Forandring ved dem. Det er bleven almindelig kjendt, hvilken Forkjærlighed Wergeland havde for Vadmel og hjemmevirket Tøi. Det var en af hans mange Særegenheder; men han har kun arvet den fra sine Forgjængere. Ogsaa de beundrede det hjemmevirkede Tøi. Vi kjender det Vers i Zetlitz's *Den norske Bonde:*

Af Klæder andre bryste sig
med meget mindre Føie
den Hjord, jeg føder, skjænker mig
min simple Vadmels Trøie;
men den er varm og hel og ren
og spunden af min Datters Ten,
min Kones Fingre sømmed den;
kjær er mig denne Trøie.

I et Digt: *Stella i Verkenskjole,* som findes i *Første Ring,* har Wergeland behandlet de samme Tanker:

Se, Latter i Kummer er Vanvid: Landsforraad er
i Fremmedes Regnbutøi spotte sit fattige Land.

Britten sidder i sine sorte Klæder paa den lysegrønne Strand, medens her

— — — Nordboen løber under
sine alvorlige Fjelde, klædte i Lapper
(ak Harlekins) Britten har ophængt paa Kysten tversover.

Og det hjemmegjorte Tøi har en dybere Værd:

Stella spinder det Lams Uld,
jeg ifjor fik til at blomstre
ved Hæggeløv og Salt, paa Væverstolen.

hvorfor han ogsaa tilraaber Stella:

Le ad de andre norske Kvinder,
som fægter mod Sneen for gustne Lunger
med flammende Slør!

Som vi ser, er Tankerne de samme til Punkt og Prikke; men de har under Wergelands Hænder skaffet sig baade et andet Udtryk og faaet en ny Betydning. Det ligger en Overgang imellem, som vi maa søge at gjøre os klar.

III.

Naar vi læser de før-Wergelandske Digte, faar vi tidt et Indtryk, af, at de er ved at sovne ind i sine egne Rytmer. Det vugger for Ørene, vi dysses i en ensformig Dur, vi ser intet, vi faar intet Billede, ingen Forestilling, der er intet for Øinene i denne Poesi. Dette Træk har den fælles med hele den førrevolutionære, akademiske Literatur. Ogsaa der var det afmaalte Vers, hvis Hensigt det var at vække Tanker gjennem et Kunstindtryk. Paa os virker denne Poesi nu saa fattigt. Særkjendet ved vort Aarhundredes Digtning er netop det, at den søger at bemægtige sig vore Sanser, stille os Former og Billeder for Øinene, eller gjennem den rytmiske Klang vække vor Forestilling, — ikke om Versenes eller Sprogets Bygning, men om Tingen, som Versene og Sproget søger at gjengive. Derfor søger vor Tids Poesi karakteristiske Rytmer eller helt udfoldede Billeder. Det er en Overgang, som findes i alle Literaturer. Før denne Overgang indrettede man Gjenstandene efter de Fordringer, Versene og Digtningen efter alment vedtagne Regler stillede. Efter den har man indrettet Versene og Digtningen efter Gjenstanden og det for den karakteristiske. Digteren begyndte med at skrive, hvad den gamle Skole kaldte umulige Vers, for at naa en Fuldkommenhed i Versbehandlingen, hvorom man tidligere intet Begreb havde. Henrik Wergeland naaede Vers som disse:

Da, af Bølgens Surr bedøvet,
lukte sig mit Øie til
og, af Nattemulmet sløvet
savntilslørtes min Pupil.

hvori hver Stavelse og Lyd er søvndyssende. Søvnen beskrives ikke; men dens Virkning gjøres direkte følbar. Bjørnstjerne Bjørnson har i *Arnljot Gelline* gjort det Kunstværk at skrive en Naturbetragtning over Havet i en saadan Verseform, at selve Rytmen meddeler os et fysisk Indtryk af Havets bølgende Bevægelser. Som et Exempel af en anden Art og fra en anden Literatur, men som drager i samme Retning, skal jeg anføre et Sted af Alfred de Musset's Rolla. Digteren vil gjøre en spottende Sammenligning mellem det frie og det regelmæssige Liv, og han vælger den vilde Hoppe, naar Tørken falder paa:

den søger did i Ørknen, hvor fordum Vandet flød,
men Solen har det drukket; paa Klippens Sten, som brænder,
de trætte Løver sover og dumpe Brum udsender.
Den føler, Modet brister, dens matte Knæ sig bøie,
dens Næsebor, som bløder, i Sandet ned den knuger,
i brændende Begjær dens blege Blod det suger.
Da lægger den sig ned, da dør dens store Øie,
og Ørknen om sit Barn, der døde, ruller ud
de tause Bølgers blege, bevægelige Skrud.
Den vidste sikkert ei, naar den saa Karavaner
med deres Lastdyr færdes ved Ørkenens Plataner,
at hvis den fulgte dem med ydmyg sænket Pande,
da fandt i Bagdad den de friske Staldes Glæde,
da fandt den gyldne Krybber og Kløvrens Blomst til Æde
og Kilder, hvori stedse der risled friske Vande*).

Det er som Billedet nagler sig i Øiet. Det er til vort Øie og Øre, vor Tids Literatur beiler. Det er Særkjendet ved den. Og i den samme Hensigt udrullede

*) Joh. Lundbechs Oversættelse.

Henrik Wergeland sin glimrende Billedpragt, famler han efter et nyt Rytmefald, indtil han omsider finder det, og trodser han alle tidligere Regler. Han havde et sjæleligt Indhold, han vilde bringe til Gyldighed. Det var ikke nogen formel Kunst, han vilde udøve.

Hans første Digtning har faaet Ord for kun at være kaotisk Røre. Det er delvis sandt. Jeg har aldrig hørt nævne nogen Poesi, der saaledes er opløst i Formløshed, hvor kostelige Skjønheder saaledes er begravet i et Uføre. Var det Forfængelighed eller Magtløshed fra Wergelands Side? Var det Trods eller Uformuenhed? Begge Dele har været paastaaet. Det nytter ikke at nægte, at de er — noget søgt i denne Formløshed. Der foreligger Vidnesbyrd, om at den ikke altid er uvilkaarlig, at den endog er arrangeret. Det viser sig, hvor han har omskrevet et Digt, eller ladet samme Digt trykke to Gange. Af den Maade, han da har hugget Linjerne over, udstykket dem eller føiet dem sammen, fremgaar det klart, at Verseformen ikke har været givet med nogen indre Nødvendighed. Den er ikke altid det ufuldkomne Udtryk for en Tanke eller Følelse, som ikke lod sig udtrykke i de gamle kjendte Former. Der er ofte en beregnet Stræben efter en ny Form*). Der er ingen Tvivl om, at Wergeland ikke følte og ikke kunde føle sig tilfredsstillet med de gamle Verseformer. Derfor maatte han søge ud i det nye og ukjendte. Men der er heller ingen Tvivl om, at det var ham fuldt bevidst, at en af Verdenspoesiens Opgaver paa den Tid var at finde sig nye Former, og at han saa søgte at være med paa den Erhvervelse.

Hans Bestræbelser har været i Sprogets Klangfarve at gjengive Billedets Eiendommelighed. Vi kan i hans mest farmløse Produktioner pludselig læse Vers som disse:

*) Sammenlign f. Ex. Henrik Wergelands samlede Skrifter, udgivne af Hartvig Lassen. I. S. 138 med S. 420.

Nordstjerne Hil!
Du er mit Norriges Banners Ild!

Uranos, manet
til Taagerunden,
Du er Napoleon, bunden
af Oceanet,

og der er ingen Tvivl om, at han har søgt og følte den dybere Enhed mellem Tanke og Udtryk, ligesom han mange Steder lige til det overraskende har fundet den. Han har været sig sin Stræben bevidst, og Bevidstheden har draget sine Følger ud over den dunkle Naturgrunds Tarv. Dette har paa Samtiden virket som Affektation; men hos Wergeland var det Natur og Trang blandet med Bevidstheden om, hvad der var Poesiens Opgave og Fremtid.

Om faa store Mænd gjælder det i den Grad som om Henrik Wergeland, at han var sin Faders Søn. Vi bortser her helt fra, hvad han af Evner og Begavelse kan have arvet af sin Fader, og tager kun Hensyn til, hvad han af sin Fader har lært, hvad denne har gjort ham til. Maaske kommer vi Sandheden nærmest ved at sige, at Henrik Wergeland formelig er bleven trænet til Geni. Nikolai Wergeland saa tidlig Gudeglimtet i sin Søns Øie, og det giver næsten Indtrykket af, at han i hans Begavelse saa sin Bestemmelse i Livet. Faa Mennesker har faaet saa lidet direkte Brug for sine Kræfter, som Nikolai Wergeland fik; men endnu færre har saaledes faaet sine Evner og Kundskaber omsat i en anden. Naar Henrik Wergeland tog feil af sine digteriske Evner, saa var det, fordi Nikolai Wergeland gjorde det samme, og naar Henrik Wergeland saa planmæssigt brød den vanemæssige Form i Poesien, var det, fordi Nikolai Wergeland havde givet ham Theorien.

Vi har Digte fra Nikolai Wergelands Haand. De er yderst formrigtige, men stive som gamle Grenaderer. De

er kolde og akademiske. Men hans Forstaaelse af Poesi var en ganske anden end den, han i sine Digte selv praktiserede. Nikolai Wergeland maatte vide, at han ikke selv havde det tilstrækkelige digteriske Fond til at være med i Tidens nye Udvikling, men han vidste lige godt, at Henrik Wergeland havde det. I Byron havde denne forunderlige Præst forelsket sig. Denne Blanding af Adel og Revolution havde betaget ham. Glødende Frihedssind og aristokratisk Fornemhed, en Tendens til Diktaturet i Frihedens Tjeneste, alt dette, som fra første Færd afmærkede Nikolai Wergeland, fandt han i den engelske frihedselskende Lorddigter. „Lord Byrons Digte“, skriver han i sine Tanker og Bekjendelser, „denne mærkelige Mands Vers og Tanker — man lægge Mærke til Udtrykket „Vers og Tanker“ — „kan ikke lignes bedre ved noget end ved det, han herligst har besunget, det han har malet med Rembrandts Mesterskab, Oceanet og dets Bølger. De ere snart dybe, snart høie, med Fraade paa Toppen; — nu som de ville kysse, nu som de ville true og anfalde Himlen; de rulle frem tunge og svære, høitidelige, mørkladne og dog imellem ligesom spøgende; de pidske alle Lande, spotte, trodse og true Menneskene; de vælte frem i alvorsfuld Ensformighed og Rytmus, og dog undertiden stødende og uden Takt“. — Hvor meget af dette passer ikke ogsaa paa Henrik Wergelands Poesi! Hen imod Byron er han — maaske sig selv ubevidst — bleven ført. Den Sandhed er der i Samtidens Paastand om, at Wergeland vilde være en norsk Byron. Men en større Interesse har dette Forhold deraf, at det viser Henrik Wergeland i direkte Forbindelse med en af Hovedmændene for Aarhundredets æsthetiske Revolution. — Som bekjendt var det en af Byrons Fornemheder at holde paa Tidens og Stedets Enhed i den dramatiske Digtning, og Nikolai Wergeland, som her hjemme var Hovedtalsmanden for

den æsthetiske Emancipation, havde konsekvent forelsket sig i denne Særhed og bebreidede Henrik Wergeland, at han ikke fulgte den. Lige til slige Smaating kan Afhængigheden eftervises. Med den engelske Digterskole var der opkommet en ny Forstaaelse af Digtningen. Den tilegnede Nikolai Wergeland sig, paa Grundlag af den forsvarede han Henrik Wergelands første Poesier og Bruddet med de gamle Rytmeregler. Kræfternes fri Udfoldelse var denne Retnings Hoveddogme, og netop dette blev anvendt paa Henrik Wergeland. Nikolai Wergeland havde sine strenge ubønhørlige Opdragelsesprinciper. Men de bragtes ikke til Anvendelse paa Henrik. Han fik Frihed til at bruge sine Kræfter, skriver Camilla Collett. De var for kostbare til at lægges under Tvang.

Da Welhaven havde rettet sin Kritik mod den Wergelandske Poesies Formløshed, var det Nikolai Wergeland, som rykkede frem til Forsvar. Selve Forsvaret lader skimte, hvorledes Faderen sad inde med Forstandsbegrundelsen for det hos Sønnen tilsyneladende saa planløse, og hvorledes han var sig bevidst, at det var en stor europæisk Bevægelse, som gjennem Sønnen bragtes til Gyldighed hos os. Om Henrik Wergelands Form skriver han: „Den Disharmoni og Uregelmæssighed, som oftere forekommer i Wergelands Vers, ere dels blot tilsyneladende, dels forsætlige. Metrum fattes ikke overalt, hvor det synes saa. Der er Metrum i næsten alle hans lyriske Arbeider, men det er tidt vanskeligt, indviklet og altfor kunstigt. — — — En Del Uregelmæssigheder ere endelig ogsaa med Flid anbragte eller beholdte og det i den samme Hensigt, som Musikens Dyrkere have med Dissonansen i deres Kompositioner. Det sædvanlige poetiske Støbegods, som kaldes Rim, er klingende, om man vil ogsaa velklingende; men ogsaa idel Klang kjeder, og lutter Harmoni trætter, adspreder og sløver. — — Deraf kan forklares Wergelands

Maner, saavel at variere Versemaalet mangfoldigen i et og samme Værk, som at bibeholde mangelhaftige og snublende Linjer. Han vil undgaa det trættende, som den uendelige Gjentagelse af et og samme korte Thema medfører — han vil undgaa Monotonien i Klokkens Kling-Klang og Gjøgens Ku—Ku*).

Heri tillægger Faderen — og han taler som den kyndige: „Jeg som kjender ham, ved det," — Henrik Wergeland en bestemt og bevidst Hensigt, og han søger at støtte dennes Berettigelse ved at henvise til fremmede Literaturer. I den engelske Literatur førtes dengang den samme Strid i Anledning af Keats, Shelleys og Byrons Værker. Spørgsmaalet drøftedes i Edinburgh Review, der indtog et taaleligt liberalt, ialfald imødekommende Standpunkt**) Nicolai Wergeland citerede i sin Bog ogsaa det nævnte Tidsskrift med en Udtalelse om, at Poesi ikke er Musik, og at det ikke er de regelmæssige Rytmer, men Rytmernes Variation som virker tiltalende og velgjørende, ligesom det, der udmærker Shakespeares Vers var, at han fremfor alt imødekom de dramatiske Fordringer til Verset.

I den samme Afhandling — den findes i Aprilheftet 1825 — er ogsaa den Opfatning af Poesi gjort gjeldende, at Digtning ikke er en *Kunst* alene, men at den er en *Skabning*. „Poesien er en Skabning," heder det, „det er en Ting, skabt af Sindet." Her er Digterens individuelle Ret imod det gamle Regelværk hævdet. Her har vi det træffende Udtryk for det, som netop karakteriserer vort Aarhundredes Digtning i Modsætning til den

---

*) Retfærdig Bedømmelse af Henrik Wergelands Poesi og Karakter. 3, 28—29.

**) I Auktionsfortegnelsen over de Bøger, som blev solgt af Provst Wergelands Dødsbo, findes en lang Række Bind af Edinburgh Review opførte.

tidligere Generations, og Nikolai Wergeland havde trukket de fulde og sunde Konsekvenser af denne Lære.

Det historiske Forhold i den bekjendte Digterstrid mellem Welhaven og Wergeland er, at hvad Formen og Poesiens Væsen angaar, repræsenterede Welhaven den tilbagelagte, skolastiske Opfatning, medens Wergeland, saavel Fader som Søn, repræsenterede den moderne Opfatning, som da var ved at seire og som ogsaa blev den seirende. Welhavens Kritik slog Nikolai Wergeland med Forbauselse over, at man endnu ikke var færdig med den Slags Kritik her tillands, at Poesien endnu her tillands skulde betragtes som blot Kunst, i hvilken de bestemte Former og Forhold spiller Hovedrollen. Han selv saa det anderledes: Jeg vil aftrykke det karakteristiske Sted: „Hvad kan, nærmere betragtet, i sig selv være misligere, snevrere og mere pedantisk end den Klassifikation af Digternes Produkter, som de theoretiske Skjønaander og Kunstdommere have dannet sig og til behagelig Efterretning og Efterlevelse bekjendtgjort for Verden? Alt, hvad der anmelder sig som Poesi, skal have de Kriterier, paastaar man, at det kan henføres til en af Klasserne i Systemet, enten Dithyramben eller Oden, Idyllen, Elegien, Sonetten, Balladen osv. Det er et vist Antal Figurer, i hvilke man efter hollandsk-fransk Gartnersmag vil have alt tilskaaret. Enhver af hine Digtarter er ved sine Kjendetegn bestemt. Man ved med Sikkerhed at opgive Følelserne, Tankegangen, Udtryksmaaden, Versemaalet, ja endog Linjernes Antal. Kort, enhver er paa det nøieste beskreven, ligesom Botanikerne have beskrevet de Planter, de kjende, indtil den mindste Støvtraad. Men hvad gjør Botanikeren, naar der forekommer ham en Væxt, som enten mangler eller besidder saadanne Beskaffenheder, at den ikke kan henføres til nogen af de ham bekjendte Ordener, Klasser eller Arter? Han raaber

ikke Mirakel, han kalder det ikke et vildt Naturspil, han betragter det ikke for en Vanskabning, for et mer eller mindre frygteligt Monstrum. Jeg læser en Poesi, jeg læser en Digters Sang og spørger ikke om, hvad Ordens-Titel den efter Systemet tilkommer; den er, hvad den er. Hvad skulde berettige mig til at foretage en skrupuløs Syns- og Taxationsforretning med en Digtning, aldenstund jeg ikke engang ved, om Forfatteren udgiver den eller vil have den anseet for et Kunststykke, eller om jeg ikke har blot et interessant Naturfænomen for mig? Jeg lytter til Fuglens Sang og finder den behagelig, uagtet jeg ved, den synger ikke efter Noder; og naar ogsaa den Kunst at rime fortjener, som Welhaven siger, Anerkjendelse, skulde da en saa skjøn og rørende Aabenbarelse af Naturen som en Digteraands Udgydelser og Sangen af en sand Genius, uden Hensyn til Kunsten, ikke fortjene Beundring?“. Og i fuld Overensstemmelse hermed forkaster han alle Kategorier. Welhaven havde kaldt Henrik Wergeland en „forulykket Individualitet“. Den gamle Prest svarer: „Jeg kjender heller ikke nogen forulykket Individualitet. Forulykningen forudsætter et Mønster, en Typus. Naar Menneskene vare hinanden saa fuldkommen lige i alt som Vanddraaberne, da var der ingen forulykket Individualitet; men en saadan Lighed ophævede al menneskelig Individualitet; enten maa altsaa alle Individualiteter være forulykkede, eller og maa ingen Individualitet gives.“

Mod Digtningen som Kunstværk, som noget af de ydre Former bestemte, er Henrik Wergelands første Digtning den levende Protest. Den er det, som før sagt, fordi hans Sjæl bar paa noget, som de gamle Kunstformer ikke rummede, fordi han var en selvstændig Aand i den Digterskare, som førte til vort Aarhundredes digteriske Gjennembrud. De vilde føde ud af sine Sjæle,

føde noget selvstændigt, noget nyt. Men hans Digtning er ogsaa en bevidst, derfor uundgaaelig, undertiden ogsaa søgt Protest mod den gamle Formalisme, hvis Talsmand Welhaven blev. Den Ret, Digterindividualitetens Ret mod opgjorte Kunstregler, som Naturalisterne i England og Romantikerne i Frankrige krævede for sig, og som klarest er udtalt i Victor Hugos bekjendte Fortale til Skuespillet Cromwell, forlangte Henrik Wergeland i den norske Literatur. Naar Henrik Wergelands Poesi blev saa mange Gange mere formløs, saa er dette kun, fordi der ikke forud existerede nogen Literatur, for hvilken han kunde have Respekt, eller af hvilken han selv som Modstander kunde føle sig forpligtet. Der er overveiende Grund til at tro, at det er den fulde Sandhed, naar Faderen forsikrer at Henrik Wergeland, da han skrev sine første Arbeider, ikke kjendte Byron og dem, man beskyldte ham for at tage til Forbilleder, ligesom ogsaa, at det er den fulde Sandhed, naar Henrik Wergeland skriver i sine Breve, at han ikke havde aabnet en filosofisk Bog, dengang han opgjorde sig sin Livsanskuelse. Det laa i Faderens Taktik, at holde ham borte fra al Efterligning. Nikolai Wergeland paaberaaber sig det Sted af Kant: „Man kan ikke lære at digte aandrigt, hvor udførlige end alle Forskrifter for Digtekunsten, og hvor fortræffelige ogsaa Mønstrene maatte være.“ Den sande Poesi er givet med Naturen.

Og saa digtede da Henrik Wergeland uden Mønster og Forbillede, kun formende ud af sin Sjels Rørelser for at meddele dem til andre. Det blev tidt Formløshed; men denne var kun Gjennemgangen til en ny og høiere Form. Det var en Sjel, som talte sit eget Indhold, og som ikke stræbte efter Afrundethed, Kunst og Harmoni, men efter at bemægtige sig sine Medmenneskers Sanser, for at gjøre sin Opfatning, sin Vilje, sin Filosofi gjeldende.

IV.

Nordblus, Ildkrands, Mahara's Guldstøv og Dybet, som straaler av Perler — alle disse lyse Ord findes samlet i det første fireliniers Vers til det første Digt, der er fuldt og helt eiendommeligt for Wergeland. Det er en Pragt, hvorom de tidligere Digtere ikke drømte. Det næsten blænder. Der er et Begjær efter Farver og Lysets Glans hos ham. Han siger om sin Sjæl, at den, svøbt i Vindunster ligner den dunkelrøde Maane i Taage, at den er berust som en morgenrød Himmel. Han skal beskrive Hellas Frihed, og for hans Blik dukker den op af Blodhav, som Svanen dukker op af Bølgen, der spiller mod Morgenens Purpurglans. Han nævner Sindsstemninger med Farvens Udtryk. Mørk foragter Spanierne Palmen, mørk er hans egen Sjæl som Mjøsens sortlokkede Bølge. Kvinden, som føder ved døsige Lampeskin, aner, naar hun hører den nyfødtes Skrig, Aanden dale i Fosterets Jordsjæl som en gylden Regn i Danaes Skjød. Om Cromwell hedder det, at han stod lys paa Jorden af Tyran-Blod, medens Luften var sort af puritanske Bønder. Haabet er et rødmende Hav af unge Sjæle, der suger Udødelighedens Die i Stjernernes hvide Skin. Og ikke alene fra Tanken, men ogsaa fra Øret omsætter han: Tordenen ruller over Jorden, som et Morilhav om Norden; — og saa beskriver han Tordenveiret:

Skyerne synes sortklædte Præster med
skinnende Isse, eller vor Kristus med blodrød
Tornekrans om Isse, — o
Lyn over Lyn som Blodsdraaber falde — —

Alt iklæder han Farvernes og Lysets Pragt. Skreya er Skjærsommersols Herberg med guldrøde, aabne Skyporte. Hans Harpe med de halvhundrede Strenge er Stellas gyldne Kongeriger, og i disse sine Riger hæver hun sit Smils Scepter, mildt som Straalen, der zitrende af Fryd løber om blandt Blomsterne, Solens Undersaatter, for at melde, at nu kommer han, Solen, Sultanen. Østen er Farvepragtens Hjem, og derfra henter han sine Billeder. Verdens Omskiftelser ser han som spraglede Skyer, hans Digte fødes af spraglede Planer. Og naar han nævner Taaren. — Den bliver ikke for ham Sorgens Vidne. Han glemmer dens Væsen over dens Farve. Det er den glimrende, glinsende Graad, den stjerneskinnende Taare, den smeltede Diamant. Taaren er den blide lyse, som triller Sorgen med sig eller opløser den i sin funklende Skjønhed. Det er den rene Undtagelse, om han har givet Graaden et andet Udtryk. Den er det tindrende, som i dette Vers:

Thi hvis den Graad, han Lindring gav,
laa udsprængt over Jorden,
da tindred Bjergene deraf
som Natten over Norden.

Og denne Farvekjærlighed tabte sig aldrig. Som farvespillet i sin bratte, utrolige Brydning bidrager til at gjøre hans første Digtning mere uforstaaelig, var det i Behandlingen af det, han senere skulde vise sig som Versekunstens Mester. I „Blomsterstykket“ valgte han sig et Emne, der skulde vise, at ogsaa han var Maler. Og der har han skrevet Linjer som disse, hvor det kun gjelder Farverne i en Tulipan:

Hvor er slig en Lidenskab
slig en Vellyst, kvalt af Smerte,
sligt et dæmpet Hjerteslag,
slig en Glød paa Elskovsmunde,
slig en blodig Hjertevunde
som i Pragttulipens Gab,
denne mørke, selvfortærte,
krampestærke, syge Rødmes
natteagtige Skarlag!

Her er Følelser seet som Farver, og Farver er følte. Og endnu mere: Det er som Digteren i sin Versbehandling, i selve Brugen af Ord, ved Rytmer og gjennem Øret meddeler os Fornemmelser af Farverne. Og med den samme Overlegenhed behandler han de zarte, finere Farvetoner. Skibet glider ind gjennem den britiske Kanal, og Mørket begynder at falde paa. Men forud gaar Skumringen. Wergeland beskriver den:

Længe over Landet svæved
som et Slør, ved Feers Kunster
af et blandt Gjenskind vævet
ifra Himmel og fra Hav,
rødt fra hin og blaat fra dette.
Deraf kom det Violette,
som bag sine Gaze af
Egenes og Skovens Dunster
Landets skjønne Form omgav.
Taagesløret hvert Minut
mørkere sin Farve skifted;
graasort blev det Violette
Nettets Masker mere tætte
i det hvide Overdrag.

Her er et næsten nervøst Forhold til Farver og Luft. Og sin kjæreste Ide paa Jorden, Oplysningen, anskueliggjør han ved at give den Lysets Dragt. „Vord Lys" var for ham det evig gjentagne Skabeord. Det lød endnu, hver Dag med sin Virkning, saa nye Verdener tændtes an, nye Stjernestraaler naaede vor Klode, nye i Uvidenhed nedsunkne Folkeslag paa denne Klode naaedes af Op-

lysningens Fremskridt. For ham blev Brugen af Ordet Lys mere end et Billede. Det egentlige Liv var Lys, Himmelstraaler som var sunket i Muldet for at belive det, jublende Sange var Lysets Udstraaling, saliggjorte Væsener blæste Himmelens Lov og Pris paa Solebasuner. Friheden var ogsaa Lyset. Billedet paa vor Frihed blev „den Underglands under Dovrefjeld.“ Der siges om en fransk Maler, at han blev vanvittig i sine Bestræbelser efter at faa malet Sollyset eller Dagen før Syndfloden. Men det er dette vanvittige Lys, Wergeland har naaet, det er

— — det Lys af Solens Mørke
og af Stjerners Mulm ernært,
hvori Øinene er blinde,
hvori Tanken blir fortært.

Og i sit sidste Digt, han skrev paa denne Jord, ser han sig selv i den himmelske Dragt ridende over Lynildens Strømme.

Lys, Farver og Lyn var det poetiske Klædebond for Oplysningens, Frihedens og Glædens Digter.

Vi staar her overfor noget mere end en personlig Eiendommelighed. Modsætningen mellem det attende og nittende Aarhundredes Digtere — og ikke Digtere alene, men Malere med, er jo den, at hine søgte en bleg Korrekthed, disse — gjerne Vildhed, naar den kun er farverig og bestraalet. Reaktionære og Radikale, den adelige, af Middelalderen betagede, i Blomsteryppighed og Selviskhed bedaarede Chateaubriand falder her sammen med den fremtidstroende, af Himmelens Vinde forkjælede Shelley. Den ene har mere tunge og materielle, den anden mere luftlette, til det næsten usynlige ætheriske Farver, men for begge er Farverne nødvendige, for at de kan gjøre sine Tanker og Følelser forstaaelige og meddelte. Og det samme gjælder Victor Hugo, Formelpoesiens største Modstander i dette Aarhundrede, hvis digteriske Gjennembrud

falder samtidig med Wergelands. De skrigende Modsætninger, sanselige Farver, var hans seirende Meddelelsesmidler. Vi kan tage af hans første Digte, da han endnu var reaktionær, legitimistisk og troende Katholik. Kjendemærkerne er de samme. I 1823 besang han Kongerne. Han beskriver, hvorledes det var Skik i Rom at indbyde de kristne Martyrer, der var udseet til Ofre paa Circus, til det saakaldte „fri Maaltid", en sybaritisk Orgie, i hvilken Martyrerne bænkedes paa Purpur, deres Ben badedes og salvedes i store Guldkar fulde af Asiens vellugtende Salver, og Falerneren skummede i de af Myrter omvundne Bægere. Tre Verdensdele havde maattet give Tribut til dette Maaltid, medens Tigre og Leoparder sled i sine Lænker for snart under romerske Kvinders Bifald at kunne bade sig i Menneskeblod. Men som en stum Slave fulgte den blege Død efter Martyrerne. „Som et Gjæstebud, o Konger, henruller Eders Liv, Høihedens fulde Skaal, som Folket hader, straaler i Eders Haand. Men i den flygtige Fests Glæder, blander sig det dumpe Hyl fra Folketigeren, som venter Eder imorgen." Vi mærker det aandelige Slægtskab. Og da Victor Hugo skulde mætte sin Farvetrang, vender ogsaa han sig mod Østen, Dagens og Lysets Morgen. „Østen var forhen Verdens Paradis, en evig Vaar oversvømmer det med sine Roser, og denne vide Jordkreds er en leende Have, altid ler den milde Glæde omkring os; Du som sukker, følg vor Kalden! Hvad bryder du dig om Himlen, naar jeg aabner dig Eden?" Det er den samme Søgen mod det malende, prangende, lyse og herlige, hos alle disse befriede Digterindividualiteter, hvor forskjellig Karaktererne og Evnen end kan være. Nikolai Wergeland betegner Digteren som Maler, og han forsvarer Henrik Wergeland som saadan. Og han har Ret. Ogsaa i denne Henseende var han hos os Aarhundredets Repræsentant.

V.

Det var den engelske og franske Digterskole, Nikolai Wergeland fæstede sin Opmærksomhed paa. Han beundrede begge, baade Naturalismen i England og Romantikken i Frankrige; han beundrede begges Førere, baade Lord Byron og Victor Hugo. Henrik Wergeland staar ikke i noget literært Forhold til nogen af dem, der er intet Paavirkningsforhold. Men som den græske Frihedskamp havde gjort Lord Byron til en Frihedshelt, gjorde Julidagene Victor Hugo til en af Frihedens Talsmænd, og i det mødes Henrik Wergeland med dem, i sin Kjærlighed til Friheden, den religiøse, sociale og individuelle.

Med Frankrige og England havde han sine Forbindelser. Han elskede det ene som Revolutionens og Tricolorens Land — vort trefarvede Flag stammede for ham fra Revolutionens trefarvede Faner — det andet som den landflygtige Friheds gamle Arnested. Til de aandelige Bevægelser i de to Lande, mod Benthamismen i England og Saint-Simonismen i Frankrige følte han sig draget, medens det tyske og danske aandelige Liv blev ham saagodt som fremmed. Hvad han fra Tyskland tilegnede sig, var de evolutionistiske Betragtninger, saaledes som disse især igjennem Herder var kommen tilorde, i en tidligere Periode. Med sine Samtidige havde han lidet eller intet Fællesskab. Gjennemgaar man Universitets-

bibliothekets Udlaansprotokoller fra disse Aar, finder man, at det eneste, Wergeland har laant, — han laante forøvrigt paafaldende lidet Bøger — af samtidig tysk Literatur, er et Par Hefter af Tiecks Phantasus. Den kun literære Type, som udviklede sig paa tysk og dansk Grund, med den havde Wergeland intet tilfælles. Trods Modsætningen var Grundtvig den eneste, med hvem han *kunde* være kommen i nogen Relation. Men mod Grundtvig, paa begge hans religiøse Stadier, reiste Nikolai Wergeland en dyb, intens og bevidst Modstand. De engelske Digtere derimod var Politikere, de franske blev Frihedsmænd og Republikanere. Delavignes og Hugos Frihedssange kunde han oversætte. Med disse følte han sig at arbejde sammen. Byron oversatte han ogsaa. Til disse var han knyttet med en naturlig Sympathi.

Det er kun gjennem Impulser, det ene Land kan indvirke paa det andet. Hvor to eller flere Lande samtidig kan opvise de samme literære eller sociale Fænomener, vil man altid finde, at de er selvstændige Udviklinger af hvert Lands særlige Forudsætninger. Om de franske Romantikere skriver Sainte-Beuve, at „det var længere fra deres Tanker, end man paa Afstand skulde tro, at efterligne Udlandet. Disse Talenter var sprunget ud af sig selv, hentede Inspiration fra sig selv, og udgik direkte fra den literære Æra, som indviedes af Chateaubriand.“ Ingen af de mere betydelige franske Romantikere kunde tysk, Byron forgudedes mere end han studeredes, og om Hugo beretter Sainte-Beuve, at han ikke eiede noget Bibliothek. Om nogen synderlig Indvirkning kan der da ikke være Tale. Men det inderlige Forhold mellem den samtidige literære og sociale Befrielse i Frankrige og England staar ligefuld fast. Og det samme gjælder for Henrik Wergelands og Norges Vedkommende. Der er ingen stor, direkte Paavirkning, men der er en

selvstændig, sideordnet Udvikling. De rige Lande møder op med Skoler, mange Digtere og Kritikere. Vi i vor Fattigdom har bare en, eller, for at være nøiagtige, tvende, som bærer samme Navn. Men som vi i det ydre, i Formen og Billedsproget har seet Henrik Wergelands Bestræbelser falde sammen med de tvende literære Retninger, saaledes var han ogsaa Frihedens og Frigjørelsens Repræsentant lige dybt, lige trofast og genialt som nogen anden af Aarhundredets store Digtere har været det. Da Lord Byron var død, hilste Victor Hugo, hvis aandelige Forbindelse med den afdøde endnu kun var en literær, ham i dette skjønne vers:

Adieu donc, jeune ami, que je n'ai pas connu,

— Farvel da, unge Ven, som jeg ikke har kjendt — og i samme Forhold staar Henrik Wergeland til Frihedens Digterfyrste. Thi paa hvis Digtning passer det bedre end paa Wergelands, hvad Victor Hugo satte som det stolte Motto over Aarhundredets Poesi: „Den frygter ikke for at blande sig i de offentlige Stridigheder for at dømme dem eller lægge dem til Ro; thi vi lever ikke længer i de bukoliske Sanges Tid, og det er ikke det nittende Aarhundredes Muse, som kan sige:

non me agitant populi fasces aut purpura regum

— mig anfegter ikke Folkets Embeder eller Kongernes Purpur."*) Og alle, som samles derunder, er, trods Uligheden og Forskjelligheden, af den samme Slægt. Det var den politiske Friheds Besiddelse, Wergeland begynder med at lovsynge. Dette Forhold har præget hele hans Poesi. Det har baade givet den Lys og Glæde, men fra først ogsaa gjort den mager og ensformig. Det har gjort, som vi har seet, at han paa en Vis kun kom til at fortsætte sine Forgjængere, og prise hvad de priste. Men

*) Oevres de Victor Hugo. Tome XII Side 238.

der er dog kommet et nyt Moment til. Wergelands Frihedsfølelse var en dybere, end kun en Besyngelse af den norske Frihed, af den han havde i Hænderne.

Der er en Begivenhed i dette Aarhundrede, om hvilken den literære Frigjørelse ligesom af sig selv grupperer sig. Det er Grækernes Frihedskamp. Den blev for Slægten fra 1820—30 det næsten guddommelige Symbol paa Frihedens Seier. Alt, hvad der var af Frihedshaab samlede sig om den, indtil Seiersbudskabet fra Navarino gik over Europa og løsnede alle Lænker. Byrons Død havde givet Kampen en literær Indvielse, og de fleste Literaturer modtog Impulser tilbage fra den. Dr. Brandes har gjort opmærksom paa, hvorledes man i den danske Literatur ikke finder noget Mærke af denne gjennemgribende Begivenhed, og han anfører det som et af Vidnesbyrdene paa, hvorledes den danske Literatur fra Aarhundredets Begyndelse af var kommen ud i en Bagevje og derved hindrede sin egen Udvikling. Henrik Wergelands Poesi derimod er inderlig knyttet til Grækernes Frihedskamp. Vi møder den i hans første eiendommelige Digt, i hans *Ode til Norges Frihed* fra 1826. Her besynger han Friheden, som „Guldet, der rinder i Nordmandens Aarer", som „Perlen, der gjemmes i Nordmandens Barm". Trældommens Søvn havde hvilet over Norge, og Frihedsgudinden græd sine sidste Taarer, da han hævede sit Bryst for første Gang mod Norges Skyborge. Og Vampyren, som sugede Norges Blod, forlod det og fløi tungt hen for at tære den døende Dana. Men heder det,

Snart skal ei længer den gamle Evrotas's
Sølvskjæg dryppe af Blod, men sin Bølge skal
lig Susquehenna i Frihedens Enge den roligen vælte.

Her har vi Frihedskampen og Haabet om Grækenlands Befrielse. Evrotas er den Flod, som løber forbi Sparta, og den gamle Flodguds Skjæg dryppede af Blod.

Men Landet skal snart forvandles til Frihedens Eng, og Floden skulde løbe rolig som Susquehenna. Denne er en Flod i de forenede Stater. Og betegnende er det, at Henrik Wergeland allerede her vælger et republikansk Symbol for at udtrykke Friheden, som han haabede for Grækenland.

Og det var Grækernes Kamp, som havde fyldt hans Fantasi. Det var, da han beilede til den Kvinde, som under Stellas Navn er bleven foreviget i vor Literatur. Hun havde givet ham Afslag. Juli 1827 skriver han fra Eidsvold Prestegaard i et virkelig smertebrudt Brev, at han burde være for stolt til at beile anden Gang, „men min Stolthed eller Selvfølelse og min sunde Livsfilosofi vare Kjæmper med Hjelme av Avner og Landser af Halmstraa i Kampen mod de Rækker af gyldenrustede, dristige Forventninger og modige Planer og de tusinde panserbeklædte Drømme, der flagrede om som Saracenerne paa deres glindsende Heste i Ørkenen, og som min Fantasi opfyldte min Sjæls Synskreds med.“ Det er rent østerlandsk i sit Glimmer og sine Billeder. I det samme Brev heder det: „Naar jeg tænker paa min Fremtid, sortner det for mig, — jeg skjælver. Jeg sagde til min Fader, at jeg maatte til Grækenland, at mit Liv dog ikke skulde ganske spildes.“ Er det Byrons Skygge, som har vinket ham, eller opfyldte virkelig den græske Frihedskamp i de Aar Sindene saa levende, at det laa nær at gaa til Grækenland for at gjøre Ende paa en Fortvivlelse? Begge Dele er mulige. Men i ethvert Fald har den græske Frihedskamp øvet sin Indflydelse baade paa hans Frihedsbegreb og hans Poesis ydre Klædning.

Efter Cannings Død skrev han et Digt til Englands Pris, som offentliggjordes nogle Dage før Budskabet om Seieren ved Navarino naaede Kristiania. Han priser England, fordi dette som „en hvasnæbbet Søørn stiger

fra taaget Rede“ at komme Grækenland til Hjelp. Paa Frihedsvennernes Jubel stiger den i Ætheren og svæver paa udbredte Vinger, der glinser af Stuarternes Blod, over Jordens rædde Despoter. Ørnens Næb skummer af Lyst til at redde Folkene, saa Blodet brændende falder paa Sultanens skaldede Isse. Da stiger Hellas Frihed mod Morgenens Purpur, og han tilraaber os:

— — Ha bliv en Sphinx, mit
Norges Løve! og rul, lig
Ørnen, ud Vinger.

Her er et større Frihedsbegreb. Det stolte Haab bryder igjennem, at Norges Frihed skulde faa Evne til at drage ud over Landene, at den som Fabelens gaadefulde Sphinx skulde flyve sammen med Englands Ørn. Friheden er ikke længer taget som en lykkelig Besiddelse alene, men som et forpligtende Gode, der giver Landet og Folket en Opgave og Mission, der giver Landet dets Plads i den historiske Udvikling, hvis Hensigt og Maal er, at Friheden skal udsendes til alle Folkeslag. Grækenland og Norges Skjæbne havde mange Ligheder. Begge havde de havt en lysende Fortid. Begge var de sunket ned i Afhængighed. Norge havde igjen faaet Friheden, og Grækenland var ifærd med at erhverve sig den. Medfølelsen laa derfor saa naturlig nær.

Men som alt, Wergeland kom i Berøring med, maatte han ogsaa forme Grækenland efter sin Individualitet, eller, hvad der er det samme, se sig selv i Grækenlands Billede. Man maa erindre, at den græske Katastrofe endog i Dagene falder sammen med det Tidspunkt, i hvilket Wergelands Originalitet og Genialitet brød igjennem. Der har været Øieblikke, hvori det klassiske Lands Skjæbne har stillet sig ensartet med hans egen. Han stod midt i Livets første Skuffelse, og han tænker sig i Grækenland og skriver et Vers som dette:

Naar jeg der de sjunkne Buer,
sorgfuld skuer:
Oldtids marmorklædte Tanker
knuste under Epheuranker,
— vil jeg sige: saa jeg er!

og han føier til, fortsættende Billedet:

Var min Barm ei Tempes skjønne
Enge grønne,
hvor vort Blik blandt Roser røde
barnlig-skjønne Guder møde?

Og den aandelige Atmosfære, hvori han levede, kunde ikke andet end øge disse Følelser hos ham. Gjennemgaar man Døgnliteraturen fra den Tid, slaaes man af, hvorledes Interessen er vendt udadtil. De udenlandske Meddelelser indtager en uforholdsmæssig stor Plads. Og Grunden var ikke nogen journalistisk Nødvendighed. De Blade, som udkom for at underholde Publikum, hvormed underholder de sine Læsere? For den største Del med Reisebeskrivelser. Og læser man disse, finder man, at det var farverige Reiseskildringer. I Nummer efter Nummer gaar Beskrivelser af de pitoreske og livfulde Middelhavshavne, Neapel, Marseille og fremfor alle Konstantinopel med disse Egnes brogede, farverige Liv. Og hvad behandledes i Bladenes udenlandske Artikler? Det er som om Tyskland, Østerrige, Danmark og Rusland ikke var til. Hvad der beskjæftigede Sindene var England, Frankrige, den græske Frihedskamp. Det er, som vi saa Middelhavet fuldt af Galeier og Flaader under alle Jordklodens Flag. Der er Skildringer af, hvorledes Magternes Dragomaner overbringer Noterne, af Grusomheder i Smaakampene i Grækenland, af alt, som kan vække Følelse for Frihed og altid er der Farver. Det har havt sin Virkning paa Wergelands Poesi. Øinene var vendt mod Øst. Og saa var

der netop i de Aar, eller for at tale korrekt, i 1827, en stedse mere seirende Følelse af, at nu var det forbi med Reaktionens og den hellige Alliances Magt. Magterne havde taget sig af Grækerne Sag. England var kommen over paa Frihedens Side.

Canning, som var bleven den ledende Minister, havde udstedt Parolen og i sin Politik søgt at følge den: Frihed kirkelig og borgerlig over den hele Jord. Bladene meddeler, naar Canning er bleven hilset med Jubel og Wellington udpebet med en Interesse, som vedkom det deres eget Land. Der gjøres nøiagtig Rede for alle liberale Bestræbelser, for Cannings Kamp for Kornbillen mod Wellington-Eldon, for Wilberforces Agitation mod Slavehandelen. I Frankrige blev Censuren indført igjen, og de liberale svarede med en energisk og systematisk Opposition. Chateaubriand var gaaet over til det liberale Parti og talte Grækernes Sag i Pairskammeret i de mest farverige og glimrende Udtryk. Mod Jesuiterne reistes der Modstand. Det var Julirevolutionen, som forberedtes. Det trak op til en principiel Kamp mellem de to Magter: Frihedsmændene og de Reaktionære. Cannings svækkede Helbred vedligeholdt Frygten for, at Torryerne igjen skulde komme til Magten. Man frygtede for, at efter hans Død „Kampen vilde fornye sig mellem de store Grundsætninger, han understøttede, og det skadelige Parti, han saa nylig havde styrtet," og i en norsk Avis fra de Dage heder det: „Enhver Region af Jordkloden vilde forandre sit Udseende, naar de Torryer igjen kom til Magt. Grækenland vil blive tilintetgjort, Spanien og Portugal Provindser af en stor Magt" osv. Det var Grækenland, Friheden og Canning under Byrons Udvælgelse. Det heder i de samme Dage i et norsk Blad: I Fortalen til 6te og 8de Sang af Don Juan siger Lord Byron — og dette er ikke den første opfyldte Spaadom af denne store Digter: Can-

ning er et Geni, næsten et universalt Geni, en Taler, et Snille, en Digter, en Statsmand, og ingen Mand af Talent kan længer følge hans nylig afdøde Forgjænger L. Castlereaghs Bane. Har nogensinde en Mand frelst sit Fædreland, saa *kan* Canning det; men *vil* han? Jeg for min Del haaber det.“ Saa døde Canning. Men ved Navarino seirede hans Ideer, nogle Uger efter, — og mere end det, kronedes Byrons Liv med Seierens Kranse.

Under disse Begivenheder, der her er skildret, saaledes som de forelaa for Henrik Wergeland og af ham blev læst og tilegnet, fødtes han som Digter, udvidede han sit Frihedsbegreb, skabte han sig sin Livsfilosofi, kastede han Liv og Lys over sin bildnende Pragts Rigdom. I Juli og August 1827 finder vi ham endnu som den famlende, usikre Digter. I November samme Aar møder vi ham som den fuldt udsprungne. Det er ikke disse Begivenheder, der fremkaldte hans digteriske Gjennembrud; men de har præget og bestemt det. De har givet hans Poesi dens Opgaver, og knyttet Baandet mellem hans Liv og Literatur.

Der er en Skikkelse, som alle disse Digtere har behandlet, som de alle instinktmæssig har følt sig draget imod. Napoleon var den største Aabenbarelse af personlig Magt. Han var Revolutionens Søn, den personlige Viljes Seier i det gamle Samfund, han var for dem Repræsentanten for det ypperlige i den menneskelige Slægt. Derfor var han for alle Digtere Personifikationen af det, som var hver enkelt kjær. For Byron blev han det store Modsigelsens Tegn, den som havde lagt alle under sig, for at lægges under dem igjen, den djævelske Type paa menneskelig Storhed og Svaghed, fordi han ikke havde havt Nerver nok i sit Hjerte, saa det kunde briste, da han faldt. Han faldt, og den Forsmædelse laa efter ham, at for en saadan havde Verden engang kun været en

Skammel. Shelley besang Napoleons Død. For ham var den franske Helt Arnen, ved hvilken den gamle Jord havde varmet sine Hænder. Og den beklager ikke hans Død. Jorden lever af at tage tilbage i sig, hvem den har født. Dens Hjerte er bleven varmere, siden den store døde. Det var i 1827, Viktor Hugos legitimistiske Theorier første Gang rokkedes. Fremtiden begynder altid med at iklæde sig Fortidens Dragt, og det vordende Demokrati begynder med at kaare sig Napoleon til Gud. Han var de gamle legitimistiske Fyrsters Skræk og Rædsel. Han var den selvskabte Storhed mod deres nedarvede Rettigheder, han blev Personifikationen af Frankriges Glorie, det dæmrende Billede for den vordende Frihed. Det blev han for Viktor Hugo. Men samtidig blev han for Wergeland Vidnesbyrdet om den guddommelige Kraft i menneskelig Skikkelse, en hel himmelsk Genius, neddalet for at aabenbare sig paa Jorden, for at vise, at Mennesket selv havde Magt over og bestemte sin Skjæbne. Han var den løsladte Genius, som skulde styre Europas krængende Snekke. Som Guldørnen slog han Skyerne, medens Kongerne sad, Glenterne lige, i Redet børstet af Angest, og Folket saa ham som Befrieren. Som Løven sprang han af Palmelunden over Sletten, medens Nelson, som Fabelens Fafner paa Guldet, laa og vogtede paa ham paa Østens svulmende Purpurhav. Hvad der var stort og kongeligt, var samlet i ham. Himmelens menneskegjorte Aand gav Wergeland Napoleons Navn. Men da han reiste sig mod Friheden, mod sit eget Ophav, tilraaber Digteren ham med Brutus' vendte Aasyn: „dø, han dø," og Folkene begrov ham levende. I Digtet *Napoleon* er Wergelands Genialitet for første Gang helt forløst. Han frigjorde sig i Besyngelse af den hans Samtid havde personificeret som den individuelle Friheds Heros.

Wergelands Udgangspunkt var, som vi senere skal se, et rent personligt. Men ubønhørligt og uimodstaaeligt blev han draget allerede fra det første Skridt mod Tidens store sociale og filosofiske Opgaver. I dem skulde hans Poesi hente sin Næring, og ogsaa deri fyldestgjorde han de Krav, som den engelske Digterskole havde stillet, og den nye franske nu var ifærd med at stille. Over Samfunds- og Verdensspørgsmaalenes Afgrund og dybe Hav er det Digteren kan udspile sine Vinger, siger Viktor Hugo op mod 1830. Og paa hvilken Digter passer det som paa Forfatteren til „*Skabelsen, Mennesket og Messias*"?

Blandt de frigjørende Digtere af den Generation er det, Henrik Wergeland har sin Plads, sin selvstændige Udvikling og selvstændige Opgave.

VI.

Hvilket er Frihedsbegrebet i vort Aarhundredes Literatur?

Den første Generation i dette Aarhundrede var, saaledes som den sidste i forrige Aarhundrede havde undfanget og skabt den. Hovedtanken i den store Revolution var, at Menneskene vilde omskabe Samfundet efter sit Væsen. Det vil sige: Medens Menneskene tidligere havde levet som Borgere og modtaget sine Love af Staten og sat det Ideelle i at opfylde disse til Lovgiverens Tilfredshed, var Forskningen omsider saa langt fremskreden, at den ogsaa havde optaget Menneskets Væsen og Natur til Behandling. Disse Undersøgelser bragte et nyt Resultat. Mennesket blev, saaledes som Indvirkningen udenfra gjorde det. Fra Naturens Haand var det et godt og fuldkomment Væsen. Naturen var ogsaa fuldkommen og god, men naar Menneskene alligevel, som Erfaringen daglig viste, var ulykkelige, saa maatte Grunden ligge i de menneskelige Indretningers Ufuldkommenhed. Det var Samfundet, den gamle Stat med dens religiøse og politiske Fordomme, som fordærvede Mennesket, og det var derfor den samme Stat, som først maatte reformeres.

Og efter hvilke Regler skulde Reformationen foregaa? Efter Naturen var alle lige, alle Mennesker havde lige Ret. Ingen kunde derfor indrette Staten til Fordel for sig og til Misfordel for andre. Hvad enhver kunde fordre var,

at Naturen ikke krænkede hans Rettigheder. Det var den individuelle Vilje, som altsaa bestemte Staten, dens Natur indrettedes efter Menneskets villende Væsen. Staten var kun Udtrykket for alle enkeltes Fællesviljer. Den blev Menneskenes Skabning, medens Menneskene tidligere havde været Statens Børn.

Med denne Opfatning fødtes den første Generation i dette Aarhundrede. Og fra Staten strakte Bevægelsen sig til Literaturen. Ogsaa i den vilde man være fri. Ogsaa der protesterede Mennesket mod at indrette sine Arbeider efter Regler og givne Former. Man vilde føde af sin egen Sjæl, uden at have andre Hensyn end dem, man fandt i sig selv, og saa blev den individuelle Vilje Almenlov i Literaturen. Det er Overgangen fra Literaturen som en Kunst til Literaturen som en Skabning, for at bruge det Udtryk, Nikolai Wergeland hos os benyttede. Digterne bleve individuelle Digtere og digtende Individer, de blev revolutionære i sin Digtning, som deres Fædre havde været det i Politiken og deres Bedstefædre i Filosofien. De blev Digtere under den „vilde Skjønheds Ordenslov“.

Dette individuelle Frihedsbegreb havde Literaturens Mænd for sig og sin Digtning. Det er det naturgivne ved dem alle.

Men inden dette Fællesmærke rummes der store Modsætninger. Baade Fremskridtet og Reaktionen, som man dagligdags kalder det, rummes. Lad os se lidt paa disse tvende Begreber. Den Opfatning man nu har fæstnet sig ved, og som fra mange Sider seet maa kaldes rigtig, er, at den franske Digter, Chateaubriand, der indviede Romantiken i Frankrige, er en af Reaktionens Forkjæmpere, medens Byron, i hvem den engelske Frihedspoesi kulminerede, var Fremskridtets og Fremtidens Mand. Byron døde for Grækernes Frihedskamp; Chateaubriand saa Samfundsidealet i en middelalderlig klerikal Statsordning. Det er

oplysende og interessant, at se, hvorledes Viktor Hugo i sin Ungdom stiller sig til disse tvende Førere, Chateaubriand og Byron. Han udvikler sin Betragtning klart og bestemt i sit antitetiske Sprog. „Ved Udgangen af de voldsomme Revolutioner kjæmpede to politiske Samfund med hinanden paa den samme Jordbund. Et gammelt Samfund var ved at styrte sammen, et nyt Samfund begynder at reise sig. Her Ruiner, der Nybegyndelser. Lord Byron har i sine Gravklager givet Udtryk for det døende Samfunds sidste Trækninger. Chateaubriand har tilfredsstillet det gryende Samfunds første Behov. Den enes Stemme er som Svanens Adjø i Dødstimen, den andens Stemme er som Fønixfuglens Sang, naar den gjenfødes af sin Aske.“ Her ser vi en helt modsat Betragtning gjort gjeldende, her er Chateaubriand Fremtiden og Byron er det døendes Digter. Ogsaa om Henrik Wergeland ved vi, det har været paastaaet, at de Tanker, han hævded, kun var noget tilbagelagt, det forrige Aarhundrede tilhørende, at ogsaa han var en døende Aandsretnings Digter. „Lige til henved Aaret 30“ skriver Gamilla Collett *I de lange Nætter* „levede man her i en gemytlig Blindhedstilstand; man skjød endnu Fart paa 1814's Begivenheder og tænkte, at med hvad der var skeet, var Land og Lov bygget. I Studentersamfundet drak man tappert hver Samfundsaften og skraalte patriotiske Sange. Henrik kom, et ægte Foster af sin Tid. Han løftede vel Stemningen og rev de andre med sig, men han var blændet som den; ak, hvorfor skulde han ikke være det? Det var smukt, det var rigtigt, saa som det var. Hvor skulde han taget den fremadskuende Reflexion, der øiner Sandheden bag Fænomenerne? Hvad han kunde gjøre og virkelig gjorde, var at samle Rækkerne, lade sig kaare og holde sig slagfærdig. — — — Med Welhaven kom den nye Aand, der skulde gaa som en vækkende, forfriskende Luft-

ning gjennem Landet; man fik Øinene op, se! de gamle Skibe duede ikke.“ Ingen kan nægte, at der er meget træffende i den begavede Søsters Dom. Man kan heller ikke nægte Ligheden i Camilla Colletts og Viktor Hugos Betragtning. Chateaubriand var Romantikkens Fader og Welhaven dens norske Repræsentant. Berøringspunktet mellem Byron og Wergeland har vi før nævnt. Og man løser ikke Vanskeligheden ved at afvise det hele som et legitimistisk-klerikalskt Feilsyn af den endnu unge Hugo. Han er selv bleven en af Aarhundredets Frihedsmænd. Man kan være sikker paa, at ogsaa i hans brogede Liv vil Historien finde den udbrudte, følgerigtige Udvikling, saa man, fra hvad han blev, vil slutte tilbage til Friheds-elementerne i, hvad han var, og hvad han udgik fra.

Taget i det store kan vi skille mellem to Grene i Literaturen i Aarhundredets første Aartier: i den filosofisk-liberale Digtning og den historisk-romantiske. Den første var en mangeartet Fortsættelse af de Idealer, som i det forrige Aarhundrede havde fremkaldt Revolutionen. Den anden var en Søgen tilbage til Folkets historiske og naturlige Eiendommeligheder. Det forrige Aarhundredes Kampe var Individets Revolutionsforsøg mod Samfundet, der igjen mundede ud i en lang Række Kampe mellem Samfund og Samfund. Fordi Individet følte sin Ret, vilde det have sig et nyt Samfund. Men lykkedes Forsøget? Tager vi Frankrige, hvor Kampen var kommen til det voldsomste Udbrud, saa finder vi i Aarhundredets Begyndelse det gamle Samfund nedbrudt, Forsøgene paa at danne et nyt Samfund strandede. Den gamle klerikal-legitimistiske Stat havde vist sig ikke at kunne bestaa, Menneskerettighedens filosofiske Stat havde vist sig praktisk umulig.

Men midt i denne Tomhed og Intethed stod de krævende, fordrende, frigjorte Individualiteter. Den første Bevægelse der greb Mennesket efter at Forsøgene paa at

danne Samfund ud fra Tankens Resultater var strandet var en Flugt til Naturen og de gamle, historisk tilbagelagte Tilstande. Den anden blev en fortærende Melankoli, en haabløs Opgiven, men hvori Sjælene dog vilde nyde Livet, Tilværelsen, sig selv og sin Frihed, fordi de dog følte sig ved Grænserne af bedre Tilstande og selve Tilværelsen endog som en Lykke i Ulykken. Og den tredie Bevægelse blev den historiske Søgen for i Historien at finde Klarhed paa sit eget Væsen, Grundene til den Tilstand, hvori Menneske dengang befandt sig. Selve det hvileløse i Tilværelsen, førte til, at saa mange lagde sig til Hvile i de gamle Dogmer og i forældede Theorier. Som en første Tilflugt søgte Menneskene hen imod, hvad de havde forladt. Men Reaktionen var dog kun tilsyneladende. Dybere end den laa Viljen til at ordne Samfundet, Literaturen, Tilværelsen efter sit eget Behov. Revolutionens Theorier havde lidt Nederlag, men den Ild i Mennesket, som havde tændt den, kunde ikke slukkes. Der maatte findes nye Theorier, nye Midler. Tilbage i Historien søgte Menneskene disse, i det religiøse i sit Væsen søgte de det. Men for de Mennesker, som var med i dette, var selve den søgende Drift, det at der søgtes — mere, end hvad der i Øieblikket blev fundet. Derfor stod Chateaubriand — den Søgende — naturlig for Viktor Hugo som det nye Samfunds Mand, ligesom ogsaa Chateaubriand selv paa sin gamle Dage bøiede om mod Friheden, og Viktor Hugo resolut gjorde Overgangen. Af disse aandelige Bevægelser fremgik de mange Forsøg paa at stifte nye Religioner, paa at gjenopvække den katholske Kirkemagt, paa atter at befæste Legitimiteten, men af de samme aandelige Bevægelser udgik ogsaa den historisk-romantiske Digtning, den historiske Videnskab og den positivistiske Filosofi. Trods sin Forskjellighed er de Afændringer af det samme, af den samme Søgen efter nye Midler til at ordne det

menneskelige Samfund. Det mægtige Fremskridtselement laa skjult i den tilsyneladende Reaktion.

Saadan var det i Frankrig — det store Omvæltnings Land.

I England var Forholdet et omvendt. Det gamle engelske Samfund havde overlevet Revolutionsstormene, det havde seiret mod Napoleon, og de reaktionære Toryer havde seiret i Politiken. Det naturlige blev da, at de fremragende Aander ledes til umiddelbart at fortsætte Ideerne fra det forrige Aarhundrede, saaledes som disse havde gjort sig gjældende baade i England og Frankrige. I England blev Individets Kamp mod Samfundet staaende. Det var Angrebet, det gjaldt, der var intet Behov for nye Midler. I Byron er Revolutionens dybeste Tendens personificeret. Den individuelle Opposition er ikke længer bare en Theori, en Lære, den er hos ham bleven Natur, bleven Kjød og Blod. Han er de tordnende og stormende Elementers Barn, endnu kjæmpende, endnu brydende. Hvor nær laa det da ikke for Viktòr Hugo i ham at se det døende Samfunds klagende Digter. Hos Shelley var Reformlysten en Lidenskab. Han kan ikke kaldes Revolutionens Fortsætter, hvad han gjorde, var, at han optog Revolutionstheorierne paany. Det var de gamle Ønsker og de gamle Forhaabninger, som nu iklædtes Aarhundredets Sprog. De kom ikke som kun abstrakte Tanker længer. Han gjorde dem pantheistiske som Naturen. Den hele Natur maatte forkynde hans Ønskers og Theoriers Sandhed. Det var Revolutionsfilosofien, som var bleven ophøiet til Poesi. Men Revolutionen var paa samme Tid baade noget tilbagelagt og det evige Fremskridt. — Det forekommer mig at være Forholdet mellem de tvende Hovedgrene i Literaturen. Men anderledes stiller det sig, hvor Romantikken skilte sig helt ud fra Livet, hvor den bliver anti-social, kun bliver Digt. Der blev den virkelig

Reaktion, fordærvet Reaktion, noget tvilsomt og indholdsløst, noget, der afskar fra Udviklingen og stansede Folkene paa deres Gang. Det var den Slags Romatik, som har ligget vore Grænser nærmest. Men det er ikke den, som er ment her.

Og hvad vi ser i Forholdet mellem Frankrige og England, gjentager sig overalt. I Tyskland blev de politiske Spørgsmaal aldrig reist med det Alvor og den Bestemthed, at det fødte Ild i Sjælene. Men derimod førte Kampen mod Napoleons Overvægt til, at Folkene trak sig tilbage mod sine nationale Livskilder. Det var det nationale, som lagde Beslag paa de aandelige Kræfter, det var til Germanernes gamle Historie, man søgte tilbage, og der gaves ingen politisk eller social Længsel, for hvilken Naturen gjennem den poetiske Behandling kunde blive Tolk. Naturpoesien blev en Bortvenden fra Livet. Danmark gik svækket og splittet ud fra de samme Katastrofer. Heller ikke der var de politiske Spørgsmaal bleven reist. Og dets Literatur blev derefter. Den blev for den aller væsentligste Del Kunst med en historisk og romantisk Tendens, men uden det Forhold til Livet, som gjorde den franske Digtning saa magtfuld. Men skulde vi efter disse Analogier slutte til Norge, hvorledes maatte da dets Poesi blive? Norge var det Land der havde indhøstet af Revolutionen. Det havde faaet Friheden, Selvstændigheden, det sad inde med, hvad de fleste andre Lande vaandede sig efter. Det maatte blive en glad Poesi, en Besyngelse og Lovprisning. Frihedens Erhvervelse var det nærliggende Vidnesbyrd om, at den gamle Folkets Kraft endnu levede, saa det var overflødigt at søge efter den i Historien. Frihedens Erhvervelse maatte vække Kjærlighed til en Aandsretning, som havde bragt Friheden; til Fremskridtstroen, Udviklingslæren, til Revolutionen. Og hvad er Henrik Wergelands Poesi andet? — den for hvem Friheden er Jordens hel-

lige, evig brændende, alt varmende Ild! Hans Poesi er Kjærligheden til Friheden, Fremskridtet, Oplysningen og den straalende Sol, og løssluppen Jubel over disse Herlige, ligefra at Jorden ligger der som en nyfødt, dampende Gaade. Og Friheden voxer, Fremtiden fuldbyrder den, saa tilslut:

Paradisisk er Jorden,
herligt er Mennesket vorden.
— — — — — —
Menneskets mægtige Aand
nu føler ei mere
sit Kjød og sit Blod
som Lænke om Haand,
som Bolt om Fod.
— — — — — — — —
Sandhedens Dag,
Pligternes Røster
Frihedens seirende Vingeslag
fylde dets (Menneskets) Pande, det Tempeltag,
mens stille og mild
i Hjertet brænder
Broderkjærligheds himmelske Ild
straalende ud i de fremrakte Hænder.

Og saa heder det i hans Slutningshymne:

Jeg seet har Jorden i himmelsk Orden
Og Mennesket lig med de himmelske vorden.

Det er Henrik Wergelands Fortsættelse af 1814! Man kan gjerne kalde det gammeldags, hvis man vil, ligesom det var en Fortsættelse af det gamle, og som det var den gamle Slægt, der sluttede sig til hans Tanker. Det bliver dog Frihedens og Fremskridtets Sprog, saalænge der lever Mennesker paa Jorden. Hvad der i den franske Romantik var Søgen efter et nyt Samfund, hvad der hos Byron var individuel Protest, hvad der hos Shelley var revolutionær Reformiver, blev for Wergeland Frihedens seirende Triumf gjennem alle Lande og Tider.

VII.

Den frigjorte, individuelle Følelse, som sprængte de gamle Kunstformer, som gjorde Poesien billed- og farverig, og stillede Digterne af den franske og engelske Digterskole i et mere eller mindre direkte Arbeide under de omsiggribende Frihedsbestræbelser, førte paa den anden Side til en grænseløs Længsel og utilfredsstillet og næsten utilfredsstillelig Verdenssmerte, som har givet saa meget af denne Poesi Ord for at være pessimistisk, syg eller fortvivlende. Det er betegnende, at da Wergeland begyndte som Digter, beskyldtes ogsaa hans Digte for at være sønderrevet, for at være Udbruddet af en almindelig Syge i Tiden.

Der er ogsaa i Wergelands første Digtning Spor af noget sjælesygt. Det digteriske Gjennembrud hos ham er fremkaldt i Følelser af Ulykke og Fortvivlelse. Han havde forelsket sig som ungt Menneske. Han var ikke mere end 19 Aar gammel. Den 26. Juli 1827 gjorde han under et Selskab paa Eidsvold sit fortvivlede Sprang udover Laavebroen for at berøve sig Livet, da hans Kjærlighed ikke blev besvaret. Betegnende nok søger han i *Hasselnødder* at reducere dette til Intet. Erindringen har i Aarenes Løb skiftet Farve hos ham, hvilket er det naturlige, eller hvad der ogsaa er muligt, de Følelser, af hvilke han i den første Opbrusning betoges, blev ham siden saa fremmede, at han ikke vilde vedkjende sig dem. Men i denne Op-

brusning blev han Digter. Hele hans Individualitet maatte gjennemrystes, inden hans Ild begyndte at virke. Han faldt hen i en sygelig Følelse. Det var i denne sin Fortvivlelse, han tænkte paa at gaa i den græske Frihedskamp. Dette Forsæt afløstes af et andet. Han vilde blive Romantiker. Ogsaa han vilde i et ulykkeligt Øieblik søge over i Romantikken for at hvile i Fortiden og Besyngelsen af den. Det var *da,* han gjorde Udkast til at besynge Sigmund Brestesøns Saga. Men denne Plan, — den eneste Berøring Wergeland havde med den Poesi, som ellers helt omspændte ham og hans Omgivelser dengang fra Danmark og Sverige af, — er fattet i en slappet, halvt opgivet Sindstilstand. Det blev heller ikke mere end et Udkast og en senere særlig kunstnerisk bestemt Omarbeidelse af nogle enkelte Vers. Da han i September Maaned, nogle Uger efter Laavebrospranget, flyttede ind til Kristiania ved Semestrets Begyndelse, laante han paa Bibliotheket Færøske Kvæder og Torfæi: *res gestæ Færeyentium,* saa denne Plan maa have beskjæftiget ham noget udover, ligesom ogsaa Ideen om at indbyde til Subskription paa dette hans eneste romantiske Værk noget senere dukker op. Men større Tanker, høiere Ideer fortrængte snart dette Forsøg. Han kom ind under Indvirkningen af de politiske Begivenheder.

Men den samme Nedtrykthed, som nærmede ham Romantikken, har sat sit mærkbare Spor i hans Digtning forresten. I Breve fra den Tid skriver han: „Kom ikke og sig, at jeg er ung! — jeg er erfaren, gammel, men Klogskab hviler ikke paa mit Hoved. Der hviler heller en Forbandelse.“ „Tiden er mig et stønnende Dovendyr, slæbende sig frem paa det visne Løv.“ Og han spørger, om den, han elsker, kan tro „mine hevngjerrige Fiender, skjulte plyndrende den Lykke, Skjæbnen har kastet til mig, som det skumle Hav, skyllende glimrende Rav til

Preussens sørgelige Kyst". Eller ogsaa lyder det: „Alt er tabt — jeg er afsindig." Og rundt i Digtene i *Første Ring* findes det samme Sprog. Hans Ven siger til ham:

din Sjæl er som Hekla
— ingen Flamme, en doven
Røg og hule og skjælvende Torden.

Han digter om sig selv som kjæmpende, død og begraven i den græske Frihedskamp, eller det heder: „Sisyfus er jeg: — en Evigheds Træl" — „Ikarus er jeg, hvis svulmende Ild Bølgerne slugte!" Han sammenligner sit Hjerte med den ensomme Enke, Sorgens Orm udhuler det. Han finder Udtryk som „Natteliv under Hjertelampen", og han synes endog at forhærde sig imod Livets Tilintetgjørelse i Sorg i Linjer som:

— — — Lad alting synke,
jeg har aldrig lært at ynke
brustet, splintet, knust Pallads.

Men der er dog saa lidet Mørke i denne Sorg. Hans Breve lader ingen Tvil om, at den var dyb, oprigtig, fortvivlelsesfuldt følt. Men i hans Digtning er den det ikke. Den vil ikke optage og gjengive disse Følelser. Den er af en anden Art. „Sorgens Poesi er Stumhed" har han flere Aar senere skrevet, men alt i sine første Digtninger godtgjorde han Sandheden af denne sin Tanke. Han følte Uforligheden mellem sin Sorg og sin Sang.

Saml ei Sorgen i Barm,
let den bliver pontinske
stille Taagesø, skjær kun for sorte,
skrigende Ravn.

Sorgen maa ledes bort, og

— — snart vil din Sjel da
ligne Dalen, hvor guldhaaret Sæd med
Roserne flettes.

Fantasien var hans digtende Evne. Men denne omsatte hans Sorg i brogede Billeder, i Poesi og Skjønhed til Glæde for hans Sjæl. Og Frihedens og Lykkens Seier paa Jorden var jo Grundtanken i hans Digtning. Hvorledes kunde En blive siddende i Sorg, for hvem Graven kun var Salighedens Triumfport? Sorg kunde føre til Død, men Død førte til evindelig Salighed. Og den Kvinde, han elskede, blev i hans digtende Fantasi hans Sangs Gudinde, med hvilken han i hvert Digt formælede sig. Sorgen blev for ham kun den mørke Hvelving, ad hvilken han ledtes ind i Poesiens straalende Rigdom. For Guds Aasyn, vies han til sin Sangmø, mens Høicheruber, Byron og Petrarca møder med sine Instrumenter, og Byrons Elskede, Laura, Leonora, Kamoens Maria følger som Brudepiger og synger sit Amen til Brylluppets Fryd og Fred i Saligheds-Paulunen. Sorgen blev hans Seiersgang op til de store Digteres Samfund, hvor han og hans elskede, med Guddom som Brudedragt, danser gjennem den lyse Udødelighed.

Og der kommer et Moment til. Et endnu vigtigere. Medens han hentæres i Sorg efter den elskede, han ikke kan vinde, reiser Fortidens blege Skygger sig. De vinker, maner, og det ender med, at han tilraaber dem

— — en Yngling viet I har til
Daad for sit Fædreland: — Stella
signe min Daad!

Der er en Sandhed i Digtets Sprog. Hvorledes skulde Henrik Wergeland kunne blive andet end Glædens Digter, han der sad inde med og eiede det, som alle Digtere af samme Aandsretning som ham i dette Aarhundrede famlede efter, higede efter eller led under Savnet af. Hvad der i andre Lande fremfødte disse moderne baade Digtere og digtede Typer, der sledes op i Tvil og Modløshed, var

netop Mangelen paa enhver social Bestemmelse, paa en ordnet Virksomhed, fordi Samfundet var i en Tilstand, saa det ingen slig kunde byde*). Eller Samfundets Modstand var saa stærk, at den enkelte blev landflygtig med sit Fædrelands Sorg og Smerte paa sig. Hvor bander ikke Shelley, der i sit Haab om Friheden og Fremtiden er den, som ligner Wergeland mest, sit eget Land! Om Friheden kan han sige, at „Tyraner og Slaver er som Nattens Skygger i Morgenlysets Fortrav", men til sine Landsmænd siger han: „Optræk Eders Gravsted og byg Eders Grav med Ploug, Spade og Hakke og væv Eders Liglin, til skjøn England bliver Eders Grav". Det var paa et afgjørende Vendepunkt i sit Liv, Shelley skrev dette, — da han forlod England, for ikke mere at vende tilbage. Men hos Wergeland heder det:

Norriges Fjelde sig hvælve til et Tempel:
Et Hjem for landflygtige Frihed.
Nu, som en Gudsaande, Frihed bor bag Dovres
og Filefjelds Støtterad.

Og i dette Tempel kunde han lære, kunde han tjene Friheden, kunde han være Gudsaandens Tolk og skrive Salmer til dens Pris. Og ingen Sorger i Livet, ingen Bekymringer kunde i Længden formørke hans Livsglæde, slukke den Bevidsthed hos ham, at han, trods alt, nød det største Gode, noget Menneske kunde nyde: at være Borger i en fri Stat.

*) Cfr. Eugéne Sémérie: *La grande Crise* S. 108—109.

VIII.

Ved Mjøsens, Fædrelandets bankende Hjerte, — under Skreya, som med sin guldrøde, aabne Skyport er Herberg for Skjærsommersolen, medens Snoen hviler sin hvinende Fole og Taagen sin Vogn der om Natten, sidder en Dreng med en Harpe. Og Stjernerne nærmer sig . . de kommer som kneisende Engles bugnende Seil. I Dybet aabner Hjerterne sig, Purpuret revner, og som Fnug i Lysstraalen vrimler Skikkelser i Digterens Blik. Blomsterne hæver sig op mod hans Øie, og han ser deres Sjæle, Ormen spinder sig om hans Fod, Altet trænger ind paa ham og bruser gjennem hans Harpe som gjennem Kaos's glødende Port — — saaledes skildrer Wergeland sig selv digtende i Indledningsdigtet til sit Menneskehedens Epos.

Det er Altet, han vil omfatte.

Det forrige Aarhundrede havde været en gjennemgaaende kritisk Periode; dette Aarhundrede begyndte med udprægede samlende Tendenser. Oplysningstidsalderen opløste og kritiserede det opløste, for gjennem den Opløsning og Kritik at vinde frem til Klarhed. Men denne Klarhed tilfredsstillede ikke den følgende Generation. Den vilde have en hel Betragtning, Følelse af Enhed og Sammenhæng. Den vilde vide Naturen et med Mennesket og Mennesket et med Naturen, den forlangte Sammenhæng mellem det timelige og evige Liv, mellem Fortiden og Frem-

tiden, som den forudgaaende kritiske Periode havde søgt at bryde i Revolutionen. Dette Aarhundredes Generation vilde have Sammenhæng mellem Menneskenes Erkjendelser, mellem deres Troeserkjendelser og Kundskabserkjendelser, mellem Tro, Viden, Politik og Samfundsorden. Derfor blev Menneskene i den Tid Panteister, middelalderlige Hierarker eller de blev Skeptikere, men Trangen til at omspænde alt i en Enhedsfølelse er fælles for alle. Filosofien blev en Identitetslære. Den historiske Sammenhæng krævede med Nødvendighed Anerkjendelsen af det berettigede i de Forskjelligheder, gjennem hvilke Historien havde udviklet sig. Relativitetslæren er kun et andet Udtryk for Uendelighedsfølelsen. Man har kaldt det, at Menneskene blev grebet af en Evighedstrang. Joseph de Maistre har indvarslet dette vort Aarhundrede med følgende Ord i sine *Soirées de Saint Petersbourg:* „Vi maa holde os rede til en uhyre Begivenhed i Guds Orden, mod hvilken vi gaar med en Hurtighed, som maa slaa alle Iagttagere. Der er ikke længer nogen Religon paa Jorden, og Menneskeslægten kan ikke blive staaende i den Tilstand, men snart vil det naturlige Slægtskab mellem Religion og Videnskab forene dem i en enkelt genial Mands Hjerne. Det vil ikke vare længe, før dette Menneske kommer tilsyne og maaske er han allerede til. Han skal blive berømt og sætte Grænse for det 18de Aarhundrede, som varer endnu; thi de intellektuelte Aarhundreder gaar ikke efter Kalenderen som Tidsaarhundrederne. Det antyder, jeg ved ikke hvilken stor Enhed, mod hvilken vi gaar med store Skridt.“ Vi kjender alle Aarhundredets Store igjen i denne Spaadom. Har nogen naaet denne „store Enhed“? Neppe! Men alle har stræbt imod den. Joseph de Maistre forfulgte den, da han i sin *Le Pape* udkastede sit politiske System. Saint Simon søgte den, da han udviklede sin „den nye Kristendom“.

August Comte søgte denne Enhed i sit filosofiske og politiske System. Og saavel Saint-Simonisterne som Positivisterne saa i sine Lærere Opfylderne af de Maistres Spaadom. Mod denne samme store Enhed søgte den tyske Filosofi, og det var den samme, Grundtvig vilde i Danmark, ikke mindre da han i 1812 udstedte sin verdenshistoriske Protest, end da han et Tiaar senere optraadte som dén Lutherske Reformations Fortsætter. Mod denne stræbte ogsaa Henrik Wergeland, da han i sine første Digte vilde formæle Himmel og Jord, og da han i sin Afhandling om Menneskehedens Fremskridt forlangte en Reform af Kristendommen og en fremadskridende Religion, en Religion, som udviklede sig i Harmoni med og ensartet med det borgerlige Samfund, en Religion endelig, som ikke stred mod Fornuften.

Jeg har allerede nævnt Ordet.

Himlen Bryllup har med Jord,
Bryllupshallen den er Dagen,

i den Sætning udtrykker Wergeland sin Enhedsfølelse, sin Forbinden af det Timelige og det Evige, og han føier til om Dagen:

bugnende af lysblaa Lagen
(kydske Morgens Mødoms Grav).
Se dens røde Sky nu synker:
alle jubler, ingen ynker.
Halve Kloden er en Vang,
fuld af Bryllupsgjæsters Sang.

I Henrik Wergelands Poesi blev Enheden en Kjærlighedsfest.

Vi har seet, at det var over Napoleons mægtige Skikkelse, Wergeland formede for første Gang den Livsopfatning, som hele Livet igjennem blev hans Filosofi. Det anførte Sted findes i Digtet *Napoleon*. Han var kommen ind til Kristiania fra Eidsvold efterat være helbredet

fra Følgerne af Laavebrospranget. Han skriver selv, at han sad inde i et Værelse mellem Bøger og Blade som i Blækhus. Men hvad der gjærede i ham, var hans Kjærlighedsfølelser, blandet op med alt, som skeede omkring ham. I denne næsten skummende og — for at være sanddru — brynde-brydende Forelskelse sugede han hele Verden, Jorden og Himmelen, Universet, — Altet — ind under sine Følelsers Syn. Som Revolutionens Mænd vilde skabe Samfundet om efter det individuelle Behov, som de første Digtere i dette Aarhundredes Generation skabte sin Poesi nye Former efter sin Sjæls Indhold, formede Henrik Wergeland sig i sit tyvende Aar sin Livsfilosofi efter sin Sjæls dybeste Lidenskabers Behov. Det er visselig sandt, naar han skriver, at han forinden ikke havde aabnet en filosofisk Bog. Men da han selv havde dannet sig sin Billedfilosofi — saa kaldes den vel rigtigst — følte han Trang til at gjøre Bekjendtskab med Filosofien. Den 10de November var hans Digt over Napoleon færdigt og renskrevet, og det er under den Dato, han skriver, han ikke har aabnet en filosofisk Bog; men den 14de Novbr. var han oppe paa Universitetsbiblioteket og laante Treschows Moral. Hans Livsbetragtning er hans egen Skabning, født udaf hans egen Individualitet. Men derfor bliver den ogsaa noget betydningsfuldt for vort Land, og i Samtiden eiendommeligt. Før den Tid havde han læst lidt. Efter den Tid læste han mere, men lærte han intet, som virkede bestemmende paa ham.

Al Kjærlighed er krævende, den kræver Besiddelse, Nyden og den ved, at Fødsel er Kjærlighedens Følger. Den er Lykke og Lys paa Jorden, den er Forening, den er to Væseners Opgaaen i hinanden, den blander Blod, den formerer Livet paa Jorden, den er Sjælens Samlængsel og Legemernes blussende Fyrighed. Det er Kjærligheden,

som lader Slægt følge paa Slægt. Det er Følelsen, som driver Livet:

Følelse — o lig det sagte
Stød som bragte
Verdnerne i Sving, som lod
Sole gløde, Bølger svulme
af Prometeus's Ild, som ulme
maa i Planters blege Blod!

Saaledes blev hans egen Følelse ham lig det Stød, som bevirkede Bevægelsen i Universet. Og i sin Kjærlighed helligede han det. De opstandne Aander synger:

Ak hist i Mulm, var jeg kun hel og fuld
et Øieblik, et Elskovsaandedrag,
naar begge mine Dele (som Kvinden og som Manden)
omfavnede hinanden
og blev et Hjertes Slag.

Og saaledes blev Himmelen og Jorden de tvende elskende. De holdt Bryllup og befrugtede hinanden og de arbeidede dagligen sammen for at underholde sine Børn. Fra sanselig Nydelseslyst til den alt nærende Kjærlighedsfølelse bugner hans første Digtning af filosofiske Billeder om Himmelens Forhold til Jorden. *I en sangfuld Sommermorgen paa Skreya* siger Digteren til Stella:

Glad under Ranken, hvis Druer jeg drak, jeg mig skjuler!

og hun svarer:

Ha, du blot hungrer at tumle dig
over Ungmøens Skjønhed, som Persiens Shah over
Susas svulmende Liljer!

Men hvilken Forskjel er der paa dette, og naar det i et andet Digt fra de samme Maaneder heder til Jorden:

Snart du din Elsker, Solen, gav
Mammuth i Skov, Leviathan i Hav.
Kydskheden manes til Pande-Pol
Vinhøiebarme krystes mod Sol — —

og der ligger Jorden, hvilende paa sin Frugtbarhed, medens dens Børn vrimler om dens Bryster, og alt skabt leger, som alle andre Børn leger Forældre. Løven staar paa Høien som Sol og over Dalens Palmer flyver Fuglene, som Planeter over Skyerne og Liljer og de smaa Violer staar og efterligner Maanens Skin. — — Ja, hvilken Forskjel er der? Nei, Henrik Wergeland skabte Universet for sig i sine egne Følelsers Billede. Og som det er Jorden og Himmelen, der tilsammen omslutter og føder alt, saa skulde han og Stella vogte Jordens elskende Hjerter. Natten skulde tjene dem og bære Møens længtende Suk til deres Kundskab, og Morgenens Purpurslør var deres drømmebringende Herold.

Saaledes flyder alt sammen i en favnende Kjærlighed, der forener det store med det smaa.

I Lys heraf saa han Livet. Straaler fra Himlen skyder sig ned i det fugtige Muld og stiger op som en glinsende, gulgrøn Palme, og Aanden daler i Drengens Legeme og skyder op i Daad, som er Sjælens Blomst og Frugt. Det er Himlens Aande, som daler ned i Kjødet, besjæler Menneskene og bærer det i en Længsel mod Livets, Frihedens og Lysets Ophav. Dyden tager for ham Billedet af duftende Blomster, Tanker bliver Stængler og mellem himmelske Væsener og jordiske Skabninger bliver der ingen Forskjel. De flyder alle af samme aandelige Kilde. Som Mand og Kvinde er af samme Art, er Jord og Himmel det ogsaa, og alt Skabt er fælles, hvad enten det findes i Himlen eller paa Jorden.

Og som der mellem Børn af samme Forældre ikke er nogen Slægtsforskjel, er det det heller ikke mellem ham selv og Irisken. Begge har de faaet en Lyrarok at spinde Sange paa. Fuglen skal binde rovgjerrige Falk med sine Sange, han Djævle med sin Sang. Fuglen skal

formilde Høg og Glente, han Prokuratorer. Irisken har med Nøddeskriker at gjøre. Wergeland med

— — — norske Jesuiter,
Salighedens Aagerkarle, —
norske Jyder, norske Jarle;

men Opgaven er den samme.

Og hvor er den skabende Gud? Ja, hvem har skabt dig, din Far eller din Mor? Begge var nødvendige. Og naar Wergeland spørger: „Hvor søger vi Gud?“ svarer han:

Solstraalen peger fra Himlen i Dyb — —
mod vinget Cherub
vinker det slæbende Kryb — — —
mod Seraphernes Kor
flagrer en Puppe i Spindelvævflor.

Og i *Skabelsen, Mennesket og Messias* gjentager han det samme:

Gud jeg ser
i Solens Skin, i Duggens Spind,
i Æblerødt, i Fuglesang og Bølgegang,
i disse lyse Aanders Hær.
Se Dybet er hans Almagts-Haand!
Se Himlen er hans Visdomsaand.

Den skabende Gud er Himmelen og Jorden i Forening.

Og hvad Forskjel er der paa Wergelands Geni og hans lille Kanin? — Det ligner Spørgsmaalet om Afstanden mellem en Østers og Newton. — Men Wergeland besvarer det. Kraftens Gud havde ved Sollyset viklet baade ham og hans Kanin ud til Live. Han var bleven Blomst, men Kaninen var endnu kun den Rod, som kunde blive Blomst. Fra den samme Sol var Blodet rundet i dem som Straaler. Men jo fjernere Himmelen Skabningsanlægget havde hvilet, desto koldere var Blodet blevet. Saa hvad der hos Wergeland var bleven Varme, var hos den lille Kanin bleven

koldt som et Isdryp. Men Livskabelsen var den samme, og Livets Maal var det samme for begge. — Medens han sad og læste til theologisk Embedsexamen, i den gamle Skrift, „Livets Kilde, Himlens Stige“, kunde det hende, at han kastede det gamle Skrift hen i Krogen, tog sin lille enørede Kanin mellem Hænderne, saa den i Øiet og

— da saa jeg Livets Kilde,
som et Springvand i min Krog,
sine Draaber til mig spilde
klarere end i min Bog!
I min lille Puse blaa
jeg en Sprudledraabe saa,
og jeg tog den op og krysted'
lig en Taare den til Brystet,
lig en Taare, som Naturen
græd af Medynk i mit Skjød.

Det var Himmelstigen: Livets Udvikling af sin egen guddommelige Kilde, af det fælles Ophav for Verdensaltet. Himmelen var den givende, Jorden fødte tilbage, hvad Himlen gav. Og alt, hvad Jorden fødte, maatte naa Himlen. Messias hilser Aanderne med:

— — som Sjælene stimle frem
fra Jordens Hjerter mod Himmelhjem,
Da stiger Eders Salighed: naar Jorden er øde
og alle døde,
men salige Himle Eder omstraale,
da naaed i Maalet.

Men Himlens Magt over Jorden var Lyset. Vi har før seet, hvorledes Wergeland var betagen af Lyset. Det var for ham den fødende Magt. Foreningen mellem Himmel og Jord blev mere end et Bryllup, blev mere end en Fødsel. Den blev en Skabelse. Og som Skabelsens Barn følte Wergeland sig stadig omkredset af nye Skabelser. Tiden er en evindelig Føden, i hans Forestilling en daglig Skaben. Han forestiller sig det første Taagehav:

Selv jeg drypped som en bleg
Taare ned i Taagehavet,
hvor, foruden Lys og Farve
kun i Omrids Sol og Larve,
om hverandre var begravet.
Ha, da blev et Lys mig givet!
Syn af Livet, Syn af Blivet!
Som et Lyn i Sky sig tænder
Gjærede en Damp ibrand.
Snart da tusind andre brænder.
Da blev Farve, Luft og Vand,
Zoner, Baner, Maal og Pole
rundt de Millioner Sole.
Deres Luers Røg var Luft,
Farvespil dens Lys og Skin.
I de Taageomrids Duft,
Blod og Muld sig trængte ind.
Rundtom Solene de stimle:
da blev Verdner, da blev Himle.
Saa det evigen vil gaa!
tændte Sole andre naa,
som i Taagehimle over
Melkeveien endnu sover.

Der fødtes Lys efter Lys ude i Verdensrummet.

Men dette er kun det samme, som hvad der paa en anden Maade gjentager sig. Paa et andet Sted i Wergelands Digtning møder vi den samme Tanke igjen, men da benyttet som et Billede paa en anden Lystænden, nemlig paa Oplysningens Udbredelse over Jorden. Som der var utændte Stjerner, hvem Lyset ikke endnu var naaet, men som laa og ventede paa at høre Skaberordet: „Vorde Lys“, var der Folkeslag i Uvidenhedens Mørke, som higede mod Oplysning og Klarhed. Thi hvert Menneske bar i sig Længselen efter at vende tilbage til Aandernes Hjem. Men hvert Menneske bar ogsaa i sig Gudegnisten, Evnen til at kunne meddele Lys og gjøre Menneskene bedre. Mennesket var i Wergelands Øine gud-

dommeligt. Himmelens Kræfter havde gjennemtrængt alt. Derfor blev Messias, Gudemennesket, heller ikke i sit Væsen forskjelligt fra andre Skabninger. Han var Guds eller Himmelens Søn. Men alle Mennesker var Guds og Himmelens Børn. Kristus var det rene Exempel til Efterfølgelse, og forsaavidt en Aabenbarelse, som Menneskets Guddommelighed i sin Stræben mod Frihed og Sandhed i ham kom for Dagen i en ren Udfoldelse. Derved kom Messias til at virke skabende paa Mennesket, han skabte Dyder, han stod som den største blandt Folkeslærerne. I et Digt i sin Ungdom, netop som hans Skabelsesbetragtning udfoldede sig, kalder han sig selv Messias og fremstiller sig selv skabende. Stella er hans Gud og paa hendes Befaling lader han som hendes Messias Kloder, Sole, Planeter og Stjerne fare ud i Rummet. Disse Himmellegemer er hans Oder og Digte. Det er hans Lysskabninger. Men hvad der her i overvættes Fylde var en dristig poetisk Leg, denne overmodige Menneskefølelse at smelte eller rettere arbeide Mennesket og Messias sammen, blev Grundtanken i hans Liv. Som Wergelands Forestillingskreds har udviklet sig eller snarere uddybet sig, har han forandret Navnet paa sin Digtnings Hovedværk, *Skabelsen, Mennesket og Messias.* Det begyndte — naturligvis havde vi nær sagt — at forme sig for hans Tanke under Titelen: „Himmel og Jord". Det var jo disse to, som formæledes. Og han endte med at kalde det „Mennesket". Thi Udgangspunktet for, hvad der stod bag al denne Fantaseren og Filosoferen var det Menneske, for hvilket Tilværelsens Enhed skulde findes, for hvilket det timelige og evige skulde forsones. Det guddommelige Menneske, frigjort ved Messias som Forbillede, blev for ham Gaadens, Tidens og Arbeidets Løsning. I den forløste, lyksaliggjorte Menneskehed udmunder han, i den evindelige Fryd paa Jorden ligesom i Himmelen. Mes-

sias's Tanker og Messias's Kjærlighed er bleven levende Liv i Slægten; og vi vil se, naar der er gaaet endnu tusinde Aar

I Menneskets Hu dine himmelske Tanker;
og, som om der hang i Hjerternes Rod
et funklende Dryp af Frelserens Blod,
i Menneskets Hjerte din Kjærlighed banker.

Messias kan hvile paa sit Seiersværk. Mennesket har han gjort til Menneske. Støvet er bortblæst af Gudsbilledet. I Skarernes Hjerter er Messias opstanden i levende Daad. Hver Slægt er en ny Opstandelsesfest. Menneskene bærer Jesu Hjerte i sit Bryst, og paa Menneskenes og Englenes Hu er der ingen Forskjel. Dette er den sidste Følge af Himmelformælingen, af Lysets Udstraalen, af Menneskenes Hjemlængsel mod Lyset og Frihedens Riger, af Menneskets Arbeide for at bringe Lys til Mennesket.

Guldalderen ligger i Fremtiden, havde Saint Simon sagt. Mod Fremtidens Guldalder higede, digtede og troede Shelley. Den var Revolutionshaabenes stolte Gjenopvækkelse, og de forskende Aander søgte at give dem en dybere Begrundelse. Vi har her seet, hvilken Henrik Wergelands var.

Men var hans Udgangspunkt oprindelig et rent personligt, saa maa vi dog, hvis det var den tidligere Aandsudvikling, Wergeland fortsatte, ligesom han fortsatte de ældre Digtere, i hvis Sprog og Maner han var begyndt, ogsaa i denne hans Filosofi finde Sammenhængen med den forudgaaende Tids Anskuelser. Kjærligheden kan vække, men hvad den vækker og kalder tillive, er dog kun, hvad Sjælen allerede paa en anden Maade indebær. Og samler vi nu Hovedbestemmelserne i Wergelands Livsanskuelse, hans Forening af det jordiske og himmelske, hans

Forestilling om Lysets Udstraaling, hans Opfatning af Frelsen og Forholdet mellem Mennesket og Kristus, hvad er saa igrunden det andet end Rationalismens gamle Lære, noget udvidet og ikke tør som den? I det Ydre ser vi, hvorledes hele Rationalismens Sprogbrug er gaaet over i Wergelands Digtning. Den Maade, hvorpaa han bruger Ordene Himmel, Gud, hvorpaa han lader Englene tjene Mennesket, hans Salighedsbegreb adskiller sig ikke i noget væsentligt fra, hvad de rationalistiske Prædikener havde udviklet. Rationalismen var en Fornuftsreligion. Den lod Kristendommens hele Bygning staa urørt, den bortforklarede kun, hvad den fandt fornuftstridigt, og Henrik Wergelands Maade er fuldstændig den samme. Som Rationalismen betonede Wergeland Gjerningen, Dyden, og saa han Menneskets Forløsning — ikke i Troen paa Kristus, men i Efterfølgelse af hans Exempel som det evigt gyldige Mønster for Menneskene. Rationalismen naaede aldrig noget klart Lovbegreb. Den kom aldrig ud over at være Tilfældigheder og høiere Magters pludselige Indgriben undergivet. Det samme gjelder Wergeland. Wergeland var en bestemt Tilhænger af Udviklingslæren; men han fik denne aldrig udviklet til noget holdbart Lovbegreb. Eller med andre Ord: han fik ingen Orden i den. Skulde jeg være rigtig nøiagtig, vilde jeg sige, at det ikke saa meget var Evolutionen, han hævdede, som en stedse stigende Nyskabelse, en stedse vedblivende underfuld Omsætten af Naturkræfterne. Efter hans Begreb var det ikke af sin egen dybe Grund, Mennesket udviklede sig til at naa Himmelen. Hans Begreb var det mere rationalistiske, at Aanden dalede fra Himmelen i Mennesket og saa higede opad mod Himmelen igjen. Denne Tanke er Wergelands egen. Da han havde undfanget den, saaledes som den fremgaar af Digtet *Napoleon*, og

paa den grundet en Livsbetragtning, i hvilken han hvilede, kom han i Berøring med Treschows Filosofi*). Denne laa hans egen Tankegang saa nær, at han med den saa at sige kunde mætte og udfylde sine egne Tanker. Men de kom aldrig — saa forekommer det mig — til at falde fuldt sammen. Evolutioner kræver Tid, og Tid er noget, som paa Wergeland hvilede tyngende. Alt maatte gaa hurtigt, lynsnart, kunde man gjerne sige, og da var en fortsat Skabelsestheori mere haandterlig at bruge. Og hvad Wergeland fæstede sig ved i Evolutionslæren, var ikke saa meget, ja næsten slet ikke den ene Forms Overgang i den anden, som Slægtskabet, Enheden, Sammenhængen mellem alt skabt. — Den gamle Rationalisme kjendte intet inderligt Gudsforhold. Wergeland kjendte det heller ikke. Den Lys og Kjærlighed udstraalende Gud var det herlige Midtpunkt, mod hvilket Menneskeaanden stræbte hen, men personligt blev Forholdet ikke. — Men medens den gamle Rationalisme var bleven staaende ved en timelig Betragtning af Tilværelsen, medens den havde ladet sig nøie med Menneskets Forbedring op mod Salighed, saa tilfredsstillede dette ikke længer Aarhundredets Trang mod Enhed og Sammenhæng, og derfor guddommeliggjorde Wergeland Mennesket. Og Rationalismens hvilende Gud blev sat i Arbeide igjen. Medens en Digter som Shelley faldt tilbage i en Hvile i Nødvendighedslæren og følte Styrken i Naturens Aand deri, at det var nødvendigt, at det nødvendige maatte ske, kan det siges om Wergeland, at han gjorde Rationalismens Moral, dens Fordringer paa Flid, Arbeide og Virksomhed gjeldende for det hele Univers. Naturen blev arbeidende, virkende, Gud blev det almagtsvangre

*) Hans Forhold til denne er udførligt behandlet af Dr. O. *Skavlan* i en fortrinlig Afhandling, som findes i „Nyt norsk Tidsskrift“, tredie Bind, andet og tredie Hefte. 1878.

Dyb, hvori Under paa Under undfangedes, og mellem Naturens, Folkeslagenes og den enkeltes Arbeide blev der gjennemført Harmoni.

Man kunde kalde Wergelands Livsbetragtning fuldtendt Rationalisme. Men hvad havde ikke ogsaa denne Rationalisme været for os? Den var en Aandsmagt — det nytter ikke at nægte det — hos de Mænd, som førte vort Land frem til Frihed. Den var ikke en negativ Fornegtelse af uforstaaelige Dogmer. Den var en Oplysningsreligion og en Fremskridtsreligion. Som saadan var den dybt indforlivet i vor politiske Friheds Seir. Rationalismens var vort Frihedshaabs religiøse Grundlag, som Oplysningens rationalistiske Prester i Slutten af forrige og Begyndelsen af dette Aarhundrede var Wergelands Forløbere. Hvad har der ikke været udrettet af disse Folkelærere, der bar Navne som „Potetespresten" og „Træskopresten" med inderlig Stolthed,*) og som nu stiller sig for os, som arbeidende op imod Henrik Wergeland! Og for Nikolai Wergeland var Rationalismen bleven klar protestantisk Udviklingstheori. Fra Hedenskabet var der gjort Fremskridt til Kristendommen, fra Katholicismen til Protestantismen og fra Lutheranismen til Rationalisme igjen.

Derfor ser vi ogsaa, at medens der først i Aarhundredet kom en stærk Reaktion mod Rationalismen i næsten alle Lande, holdt den sig hos os langt længere ned i Aarhundredet. Rationalismens Ret var ogsaa noget af det, Wergeland først optraadte som Forsvarer af, og dens Tilbagegang for andre kirkelige Retninger var det, som mest forbitrede hans Liv. Nicolai Wergeland var visselig den mest karakteristiske Fremskridtsrationalist.

*) Se herom f. Ex. Provst Peder Harboe Hertzbergs Biografi af hans ældste Søn, Niels Hertzberg, Kjøbenhavn 1803.

„Ethvert Rige," skriver han, „ogsaa Himmeriges Rige har sine ørkesløse Tryglere, som ikke gidde arbeide, men lade alt komme an paa Tiggeri. Vore Bigotter, de saakaldte Hellige, som sætte deres Kristendom i overdreven Beden, Læsen og Syngen, dem kalder jeg Himmerigets ørkesløse Tryglere. De ville ikke gjøre Alfaderens Vilje, de ville blot raabe: Herre, Herre! de ville ikke arbeide, men blot tigge, tigge om Guds Naade, tigge sig ind i Himmelen, smigre sig der ind med søde Ord, Klynken og Klagen, Bønner og Paakaldelser, Sukke og Taarer. De stille sig udenfor Døren og skrige: Herre, Herre! lad mig ind! Giv mig noget! Jeg hungrer og tørster, jeg lider saa ondt i denne Verden, og Menneskene, især de Vantroende, Hyklerne, de Indiferente, Rationalisterne ere saa onde og plage mig. Og ligesom der ogsaa tigges ved at synge og spille for Folks Døre, saa forsømmer de heller ikke at synge og skraale i et væk. Men hjælper det? Nei ud af Himmerigets Porte lyder svaret: Gaa bort i ørkesløse Tryglere og arbeider i Vingaarden og fortjener det Brød, I betle om, fortjener at stedes tilbords med Abraham, Isak og Jakob."

Her er Fremskridtsrationalismens Karakteristiske: Synge og spille, — eller arbeide i Vingaarden for at komme tilbords med Abraham, Isak og Jakob — det var netop det Valg, som stod for Henrik Wergeland som Digter og Mennnske.

IX.

Det fortælles om en Wiener, som eiede et Par Heste, at han havde lagt sig den Kunst til, at male sine to Travere, saa han en Dag kom kjørende med et Par røde, den næste med et Par sorte, den tredie med et Par skimlede, den fjerde med en hvid og en brun Hest, saa Beboerne i Staden troede, han eiede en hel Skare Heste, medens det i Virkeligheden var de samme to Heste, han kjørte med. Noget lignende er Tilfælde med den Wergelandske Digtning. Den Rigdom, som ved Læsningen overvælder, viser sig ved et nøiere Studium at være i enkelte Henseender endog fattig. Fantasien er Wergelands digtende Evne, den er hans Styrke og Svaghed. Det er sandt, der kan ingen virkelig Poesi tænkes uden Fantasi, den er Grundevnen, men er den ogsaa tilstrækkelig? Fantasien udstyrer, den omklæder, henter Farve og Pragt, søger op Billeder. Men den maa have noget at udstyre, at omklæde, at finde de symbolske Billeder for. Og hvad havde den hos Wergeland? Eller bedre, hvad var det, Wergeland digtede? I Stoffet, i sit Materiale havde han sin Armod. Mod Shelley er den Indvending gjort gjældende, at vistnok skaber Digteren; men noget maa han have at skabe af, og dette Materielle vilde Shelley ikke have. Og det samme kan siges om Henrik Wergeland. — Han var ikke Psycholog. Han forvexlede selv det abstrakte i sin Fantasievne med Evnen til selv at staa

udenfor og føle en Fremmeds Væsen med, hvad der er Psychologens Evne. Mod den historiske Digtning vendte han sig endog polemisk og ironisk. Naar han i sit Digt *til en ung Digter* skriver:

> Skald ei se du tilbage,
> ei mod den smuldrende Sten!
> ei mod Høien, der gjemmer barbariske Dage!
> lod ligge de Skjolde, lod smuldre de Ben,

saa er det neppe skrevet uden med Bevidsthed om, at han afviste ethvert Fællesskab med den danske Digterskole og især Öhlenschläger, som jo havde aabnet sig sin Digterbane med Guldhornene. Foran Tiden vil han, at Digterens Aand skal svæve:

> Seerens Sang er et foranskudt Lyn.

Men den Fremtid, som endnu ikke har været til, er ikke noget frugtbart Materiale for Digtningen. — Heller ikke sig selv gjorde han til Opgave for sin digteriske Behandling. Han har i saa Henseende intet Fællesskab med Romantikerne. Hans Almenfølelse, hans Samliv med hele Tilværelsen var for intenst til, at han kunde udvælge sig selv til nogen sangværdig Gjenstand, hvortil kommer, at selve hans Fantasievne, som allerede tidligere berørt, i første Øieblik maatte føre ham bort fra ham selv. — Han havde heller ikke Tvivlen at grunde paa, intet Mørke at ruge over.

Men vil man sige:. Naturen havde han, den elskede han, og den betog ham. Det er sandt. Men hvad saa Wergeland i Naturen, hvad var den for ham? Jeg vil svare: det daglig bekræftende Vidnesbyrd paa hans Livssyns Rigtighed. I den Grad var Wergeland en Livets og Handlingens Mand, i den Grad omsatte hans Natur umiddelbart alt, der berørte ham. Naturen var ham i

Poesien en stor Symbolik. Han kom udover det, men yderst sjelden. Det er ikke mange Steder i Wergelands hele Digtning, at en Naturstemning umiddelbart er meddelt os. Han er som oftest indskrænket til at beskrive, anskueliggjøre, bruge Billeder, virke med malende Farver. Men det er netop Kunstens rationalistiske Evne, for at bruge det Udtryk. Den maler, men giver ikke det, som er, i en aandelig Meddelelse. Naturen blev ham derfor heller saagodtsom aldrig Stof for digtende Behandling. Han søgte ikke dens Væsen, men dens Virksomhed. — Og saa er der en Ting til. Menneskene behøver i Almindelighed Tid og Sted for sine Forestillinger, men hos Wergeland er begge disse, om ikke ophævet, saa dog indskrænket til næsten intet. Han færdes i Universet og synes at ville efterligne Lynets Hurtighed i sine Bevægelser. Derfor bliver hans Digtning saa hyppigt Antydninger mere end udførte Billeder, saa hans Fantasi ofte ophæver sig selv. I Mangfoldigheden og Forskjelligartetheden ligger Poesiens Rigdom. Og Wergeland har Mangfoldigheden, men saa hyppigt ikke det Karakteristiske i det Mandfoldige. Vi har seet, at hvad han især fæstede sig ved i Evolutionslæren, var Tingenes indre Lighed, deres samme Værd. Men paa hans Digtning maatte dette ensfarvede Ligheds-princip igjen virke svækkende. Hans Brug af Billeder er bestemt deraf. De bliver saa let vilkaarlige og lidet karakteristiske. Det er, som beroede det paa en ren Tilfældighed, hvilket Billede han bruger. Hvad han et Sted sammenligner ved en Ørn, kan i næste Linje blive en Løve, i tredie Stormen, thi det er ikke det for Gjenstanden karakteristiske, men den fælles ensartede Kraft, han føler og vil udtrykke. — Men naar dette forholder sig saa, naar han ikke havde Naturen, ikke Historien, ikke sig selv, eller Menneskesjælens Psychologi til Stof for sin Digtning, hvad havde han saa? Jo, han havde sin Livs-

filosofi at udvikle, Friheden at besynge, og saa alt, som skeede om ham, alle „Leiligheder“, som han kunde optage under sin Betragtning, som fik Betydning i hans Samliv med sit Land og Samtiden. Men Leiligheden blev igjen kun en Anledning for ham til at udvikle sine Tanker.

Men Tankepoesien har altid feiret en kun kort Tilværelse. Vi ser, at i England, hvor det ogsaa er det forrige Aarhundredes Tanker, som fortsætter sig ind i dette Aarhundredes Poesi, dannes der ingen Skoler, kommer der ingen Fortsættelse, lever og falder denne Poesi med de enkelte Individer. Det er Romantikken, som har naaet de Følelser, af hvilke Poesien kan udvikle sig, som fra Behandlingen af et historisk Stof har arbeidet sig frem til Behandling af Samtiden. Wergelands Digtning var ogsaa udelukkende individuel. Den har sit Værd ved og i Henrik Wergelands Liv. Da Welhaven mødte Wergeland, var hans første Indtryk en ubehagelig Fornemmelse ved det abstrakte i den Wergelandske Poesi. Og i det havde Welhaven Ret. Den er ikke konkret, ikke emnerig. Det er kun Wergelands efeuslyngende Fantasi, som har kunnet skjule og dække dette.

X.

Men i Livet, hvorledes virkede denne Livsbetragtning der?

Ethvert Aristokrati lever i Forvisningen om, at dets Kreds er bedre end de Samfundsklasser, som staar udenfor Kredsen. Derfor indbilder de sig at have Rettigheder, derfor søger det at forsvare sine Rettigheder. Demokratiet gaar ud fra den modsatte Opfatning. Men de demokratiske Følelsers Grund kan være meget forskjellige. Somme er Demokrater af Statshensyn, fordi de tror, at Statens Tarv bedst varetages ved de demokratiske Grundsætningers Gjennemførelse. Andre er det ud fra en Betragtning af Menneskerettighedernes Fordring. Atter andre er det af Medlidenhedsfølelse. Hver Demokrat har sin Farve, eftersom han er Demokrat paa Grundlag af den ene eller anden af disse Opfatninger. Henrik Wergeland var Demokrat ud fra sin egen Livsfilosofi. Menneskene var lige, alle med de samme guddommelige Spirer, alle af samme Slægt, fra de samme aandelige Kilder og med Blikket vendt mod de samme Maal, saa for ham var den gjennemførte demokratiske Statsorden den mest naturlige, af det menneskelige Væsen selv krævede Ordning. Saalænge til den var indført, var den guddommelige Orden i Tilværelse ikke gjennemført. Demokratiet seirede efter hans Betragtning med den samme Nødvendighed, som den, hvormed Lyset udbredte sig i Rummet.

Han indtog ikke noget Retsstandpunkt. De mindre gunstigt stillede havde ikke Krav at gjøre gjeldende; men de bedre stillede havde Pligter at opfylde. Wergelands Demokrati blev ingen Kamp mellem Samfundsklasserne. Det var ikke enkelte, som skulde fortrænges, for at andre kunde komme op, det var alle, som skulde samles, for at alle kunde blive lykkelige. Ikke som en Ret fra neden, men som en Pligt fra oven forkyndte han Friheden. Som det laa i Lysets Drift at skyde sig ud og tænde de endnu slumrende Stjerner, laa det for Wergeland i de oplyste Klassers Drift, at meddele andre sin Oplysning. Han raabte ikke nedad: forlang! Men han raabte opad: giv! — Jeg ved vel, at de forbitrede Døgnkampe har afrevet ham mange Udbrud, som kan fortolkes anderledes. Men det nytter ikke. Væsensmærket ved Wergelands Demokrati er det, som af mig her forklarede. Derigjennem har han Harmoni mellem den sociale og den store Naturs Orden, derved at hans Demokrati bliver indlemmet i Skabelsens og Udviklingens eget naturgivne Medfør, og Livet er for ham ligesom Lyset bleven det glade, virkende Liv til alle Menneskers Lys og Lykke.

Her staar vi ved den sidste Konsekvens af hans Livsbetragtning. Demokratiet er nødvendigt efter Skabelsens egen Orden, og Udbredelsen af Lys og Lykke er en Pligt, en af Menneskets egen Guddommelighed flydende Trang, som det er en Brøde ikke at opfylde.

Og heri tror jeg at finde Grunden ikke alene til Wergelands Arbeide i det daglige Liv, som vi alle kjender, men ogsaa til, at Wergeland har kunnet trænge frem og blive elsket, paa Steder, hvor han neppe er kjendt. Ikke til nogen enkelt Strid er hans Navn bleven knyttet, ikke i et eneste Ord lever han paa alles Munde, ikke en Sang fra ham er bleven almen, som andre Sange er bleven det. Men hans Navn lever. Det er det, man

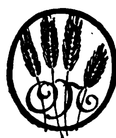
kjender, og man ved, at Navnet blev baaret af en, som „tog sig af den menige Mand“. Han „tog sig af“ den menige Mand. Deri ligger Hemmeligheden. Jeg har hørt Udtrykket brugt af en, som af Wergeland kun kjendte Navnet, og af vort Aandsliv forresten kun Peder Dass's *Nordlands Trompet.* Han har ikke været vor Fører. Han var en Hjelper, Forløser, kunde jeg ønske sige, han var den, som gjorde vel. Og han tog sig af den menige Mand, — ikke af Medlidenhed med ham, men fordi det hørte hans Væsen til, fordi han var det kjærlighedsaabne Favn, i hvilket alle kunde kaste sig, fordi han i sin Storhed delte Liv med de Smaa, og mindre gunstigt stillede. I sin Optræden, i sin Omgang, i alt som har ført ham over i Traditionen, maa han have meddelt dette Livsprincip instinktmæssigt gribende, ellers vil man ikke kunne forklare sig denne Kjærlighed, der hos os ikke længer er Stolthed over ham, ikke Taknemmelighed engang, ikke Beundring, men bare Kjærlighed og Glæde i ham, en Følelse af Lykke ved ham. Han har været vort Demokratis ædleste Udtryk, derfor er han bleven den mest elskede. Han var Repræsentanten for Demokratiet fra oven.

Men denne hans sociale Livsopfatning var det ogsaa, som førte ham i den ulægelige Strid med de fleste af sine Jevnaldrende. Hvad Wergeland betonede, var Pligten, den bedre stilledes Pligt. Vi har seet dette som en nødvendig Følge af hele hans Livsbetragtning, og ogsaa her viser det sig, hvorledes Wergeland paa sin egen Grund, ud fra sine egne Forudsætninger, er kommen i Berøring med de dybeste af sin Samtids Bestræbelser. Der stod i Aarene op mod 1830 to sociale Opfatninger mod hverandre. Den ene lagde Hovedvægten paa Individets Pligt i Samfundet. Den anden lagde Hovedvægten paa Individets Ret. I Frankrige mødtes disse to Retninger i Saint-Simonismen og Positivismen paa den ene

Side og Julimonarkiets politiske Theorier paa den anden. De første Retninger betonede den sociale Sampligt, den anden de individuelle Rettigheder. De sidste vilde slappe Samfundets Magt, saa hvem, der seirede i Konkurencen, blev den lykkelige, medens den, som ikke kunde komme frem, maatte gaa under. Denne Skole saa Samfundets Livsnærve i den indbyrdes uhemmede Kappestrid. For den var Samfundet endnu Væddeløbsbanen, hvor den Stærkeres Ret ikke var nogen Uret mod den svagere. Den anden Skole saa endnu i Samfundet Opdragelses-anstalten, gjerne noget af en Underholdningsanstalt, om man saa vil. Og disse to Retninger har ogsaa i vort Samfund staaet mod hverandre. Det er bekjendt, hvorledes Wergeland havde Sympathi for Saint-Simonismen, men ikke for de filantropiske Theorier. Jeg tror, at hvad jeg ovenfor har anført, er tilstrækkeligt for at vise, at Wergeland efter sin egen Filosofi naturligen maatte føres over til dem, som betonede Pligterne. Den unge juridiske Skole med Stang og Schweigaard var derimod hjemme hos os Repræsentanten for Individs-Rets-Staten, saaledes som den fremkom i Borgerkongedømmet. Den var den mest overfladiske af de mange Strømninger, som brød ud i den franske Revolution, og derfor ogsaa den, som først kom til Magten og først udspilte sin Rolle. Det var Bourgeoisiet og Bureaukratiet, der foreløbig vilde nyde sin Seier. Denne Retning seirede i Frankrige, og den seirede i Norge med. Overalt i Europa maatte de Theorier, for hvilke Wergeland var Talsmand her hjemme, trække sig tilbage. Og her er den dybeste Modsætning mellem Wergeland og det Parti, i Kamp med hvilket han tilbragte sit Liv, og som Dag for Dag blev hans stærkere Modstander. Nikolai Wergeland stod i Baggrunden og droges i den samme Retning. Men han forholdt sig neutral. Og jeg kjender kun en, som stod aktivt

paa Wergelands Side i denne dybe Kamp, — og han døde forkommen paa Landeveien. I intet af Wergelands Digte — forekommer det mig — er der en saa herlig Smerte som i Digtet over Georg Krogh. Dybere har Henrik Wergelands Strenge aldrig vibreret. Det er et Digt for sig. Jeg vil kalde det de Tabendes Seierssang. Og Georg Krogh var Wergelands største Bundsforvandt. Derfor kom han ogsaa, trods sit Geni, aldrig til Universitetet. Der er bevaret os en Tale, som Georg Krogh holdt i det norske Studentersamfund den 2den Septbr. 1829. Der gjentager han lige til Efterligning den samme Opfatning af Universitetets Betydning som den, Nikolai Wergeland havde gjort gjældende i sit Forsvarsskrift for det norske Universitet, og saa kommer han til at optrække sin Statstheori. Det er en Dom over den paa enkeltes Ret byggede Stat, et Forsvar for den paa Pligt byggede Stat. Han stempler den første som selvmodsigende, og i sin Grund umoralsk. Men det var dog den, som seirede. Først i vore Dage er Pligtstaten igjen kommen til Hæder. Da Georg Krogh var borte, stod Wergeland alene, uden Jevnbyrdige, i en Ensomhed, der maatte gjøre ham synbar for alle. Han udviklede sig ikke længere. Rundt om ham seirede religiøse og sociale Betragtninger, som var hans egen stik modsatte. Han havde intet at tage Næring af. Og han bukkede tilbage til sin egen Ungdoms Digtning, som til Frihedens eget Kildespring, optager den og renser den. Og saa dør han, lovende og prisende Fremskridtets evige Herlighed og Magt, midt i en Udvikling, hvori han var fremmed og alene, men vugget og hvilende i den Udviklingens sikre Tro, som det er alle Menneskers Pligt at forkynde over Jorden.

89009496043
b89009496043a

